

SON İNCELEMELERE GÖRE FATİH CAMİİNİN YENİDEN İNŞASI MESELESİ

MUZAFFER ERDOĞAN

Fetihten sonra İstanbul'da inşa edilen Türk âbidelerinin en eski ve en ünlülerinden biri olan Fatih camii; aynı zamanda simetrik bir sistem dahilinde vücuda getirilen etrafındaki çeşitli ictimâî, iktisadî ve kültürel tesislerle birlikte geniş bir sahayı kaplayan bir mimarî manzumenin mihrakını teşkil etmektedir. Bütün bu müesseselerin heyet-i mecmuası, İstanbul'un geniş ve yayvan tabiatlı olan tepelerinden birisine âdeta bir şehir tacı gibi yerleştirilmiş bulunmaktadır. Plân itibariyle Bursa üslûbunda olmakla beraber aynı zamanda klâsik devir mimarisine bir geçiş temsil etmek üzere II. Mehmed zamanında ilk inşasını idrâk eden bu meşhur Osmanlı âbidesinin on sekizinci asır ortalarında geçirdiği müthiş bir sarsıntı ile bir çok bakımlardan esası bir değişikliğe uğradığı tarihen sâbittir. Plân ve hacim itibariyle hemen hemen Sultanahmet camiini hatırlatan bugünkü durumu ise, bilindiği üzere, Üçüncü Sultan Mustafa zamanına rastlamaktadır. Her iki inşaat esnasında ta'kip edilen teknik özellikleri bütün incelikleriyle tahlil ve teşrih etmek ve aralarındaki benzerlik ve ayrılıkları temyiz ve tefrik eylemek, şüphesiz, bu işlemlerle daha yakından uğraşanların yapabileceği bir mimarî araştırma mevzuudur. Biz konumuzun alâkasını düşünerek oldukça birbirinden farklı olan her iki durumuna seri bir kuşbakışı yaptıktan sonra mesaimizi daha ziyade yeni bina üzerinde teksif edeceğiz ve bulabildiğimiz yayınlanmamış otantik belgelere dayanarak bu sonuncu yapının inşaat malzemesi ve elemanları yolunda şimdiye kadar meçhul kaldığını tahmin ettiğimiz hususlarını tespit eyleyeceğiz.

İlk yapılaşa genel bir bakış

Üçüncü Mustafa zamanında zelzele dolayısıyla durumunu ister istemez değiştirmek zorunda kalan Fatih camii'nin ilk şekli hakkında şimdiye kadar yapılan incelemeler hayli kabarık bir yekûn tutmaktadır. Biz burada bütün bunları bir kere daha tekrar edecek değiliz. Ancak mezkûr camii'nin yeniden inşasını bizzat yaptığımız inanılır ana kaynaklar üzerindeki şahsî araştırmalarımıza göre bir mes'ele halinde ortaya koyabilmekte faydalı olacağı düşüncesiyle bu eski durumu hakkında bir iki söz söylemekten de nefsimizi men'edemiyoruz. Osmanlı padişahlarından II. Mehmed tarafından inşa edildiği ve sonra yıkılıp yeniden yapıldığı ma'lûm bulunan binaların başında gelen Fatih camii, hem onun yaptırdığı tek büyük cami olması itibariyle, hem de yeni payitahtta inşa edilen ilk Selâtin camii olarak Osmanlı mimarî tarihindeki yeri bakımından üzerinde her cihetle Jurulması gereken bir âbidedir. Fetihten aşağı yukarı bir asır sonra İstanbul'a gelen Melchior Loric'h'in yaptığı resimlere ve ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi'nin aynı önemli tarihf olaydan tahminen iki yüz sene sonra verdiği açıklamalara dayanılarak eski Fatih camii'nin ana hatları itibariyle Bursa üslûbu üzere yapıldığı sonucuna varılabilir. (1) Bu camii'nin ilim ve sanata bağlılığı dolayısıyla bir rönesans hükümdarı olduğunu ispat eden ve tarihte sayılı devirlerden birini açan büyük Fatih tarafından yapılmasına İstanbul-

¹ E. Oberhummer, Konstantinopel unter Suleiman dem Grossen, München, 1902, 13.

«İşbu Mushaf-ı şerifin yazılması 956 senesi Zilhicce ayının mübarek arefe günü İstanbul'da sona ermiştir. Yazan kulların zayıfı ama Hafız diye anılan Şeyh Murad Oğlu Şeyh Bedr ü'd-din'dir.»

Bu mushaft. İstanbul'da Gümrük Emniyeti Osman Ağa 1234 H. tarihinde vakfetmiştir.

Bunda **فبأى آلاء ربكما تكذبان** ayetinin tercümesi şöyledir:

«Pes kangı nimetlerin çalabınızın yalan tutarsız.»

Bu nüshada Mercan (Senik) olarak yazılıdır. Diyanet İşleri nüshasında ise (Setük) şeklinde yazılıdır.

— IV —

Aynı İhtisas Kitaplığında 1 numarada mukayyet tercüme ise tefsirli olup Dürer ü'l-Cevahir adını taşır. 17x26 (12x20) cm. ebadındadır. Her sahifede 19 satır vardır. 940 sahifedir. Eserin baş kısımları yoktur. Yâsin sûresinden sona kadar mevcuttur ve 844 H. tarihinde Şems ü'd-din Bin Hacı İbrahim tarafından yazılmıştır. Yâsin sûresi hakkında şöyle bir manzume ile söze başlar:

جو دشدك بودنيا قیوسنه سن
ادن چارکی چقمنا سن اسان
کرکدر قیویه دوشن طوته ایپ
دلرسه چقه اول سلامت الب
طوته کورسن قران ایپن کی قوی
کتورب جان دلدن آکا سوی

Çü düşdün bu dünya kuyusuna sen,
İdin çareni çıkmaga sen esen,
Gerekdir kuyuya düşen tuta ip,
Dilerse çıka ol selâmet olup
Tuta gör sen Kur'an ıpin key kavı,
Getürtüp can u dilden ana sevi.

Yâsin sûresinin faziletini bize söyle anlatıyor: «Bilgil ey aziz rivayettir,

ol Seyyidü'l-Kâinat Muhâmed Mustafa (S.A.) dan ki buyurdu: Bedürüsti bu Kur'an içinde bir sûre vardır ki anı okuyana dahi dinleyene ol sûre yarın şefi' olup kurta-rıser ki ol sûre Yâsin'dür. (2)

Ketebesini şöyledir :

- 1 - تمت درر الجواهر بعون الله الملك
- 2 - القادر على يد عبدالضيف
- 3 - النجيف المحتاج الى رحمة
- 4 - الله تعالى شمس الدين بن
- 5 - حاجي ابراهيم
- 6 - عفى عنها

«Dürer ü'l-Cevahir, kaadir, Melik olan Allâh'ın yardımıyla, Allâh'ın merhametine muhtaç zayıf kul Hacı İbrahim Oğlu Şems ü'd-din eliyle tanamlanmıştır.»

Sonunda şu beyit vardır :

- 1 - تکرینک رحمت کلون آکا
- 2 - کیم بون یازن دعادن آکا
- 3 - سنه اربع و اربعین و ثمانیاه

Tanın rahmeti gelsün ana
Kim bunu yazanı duadan ana

844 Yılı

(2) Kur'an-ı Kerim'deki sûrelere bazı mülahazalarla bir takım ünvanlar verilir. Meselâ Yâsin sûresi Kur'an'ın kabli denir. Çünkü onda haşır, neşir gibi kalbin tasdik etmesi gereken ahiret umurundan bahis vardır.

Fatihâ sûresi Kur'an'ın özeti mesabesinde olduğundan Ümm ü'l-Kur'an, ön sözü mesabesinde olduğundan Fatihâ tül-Kitap denir.

İhlâs sûresi: Allâh'ın birliğinden ve sıfatlarından bahsettiğinden Kur'anın üçte birine müsavî sayılır. Çünkü Kur'an'da kıssalar, ahkâm ve bir de Allâh'ın birliği bildirilir. İhlâs sûresi bu üç kısımdan birini ihiva etmektedir.

Bakara sûresinde Âyet ü'l-Kürsî 17 yerde Allâh'ın ismini şamildir; isim, sıfat ve zamir olarak 17 yerde zikrolunur. Bu itibarla Seyyid-i Kur'an denir.

b u l'un fethinden dokuz sene sonra başlanılmış ve yapısı böylece sekiz sene devam ederek 1470 (H: 875) tarihinde tamamlanabilmiştir. Aynı devirde yaşayan M i m a r A z a d l ı S i n a n 'ın sanat eseri olan bu camiiin bidayette büyük ve tam bir kubbe ile örtüldüğünü ve mihrap üstüne ise bir yarım kubbe inşa olunduğunu söylemek icabeder. Mevcut bilgi ve resimlerden anlaşıldığına göre etrafında bir çok mebani ve küçük kubbelerle çevrili bulunan mezkûr cami, bâriz bir surette semaya yükselmekte idi. Burada birer şerefeli ve külâhlı iki minare ile camiiin dört köşeli umumî heyetini ve sağ tarafta iç avlusunun etrafındaki revak kubbelerini pek vâzih bir surette gördüğümüz gibi cami v ü c u d u n u n yüksek duvarları üzerinde ve harimi örten üç adet yan kubbeleri ve öndeki minarenin sağında son cemaat mahalli revakının kubbelerinden birisi görülmekte idi. Ortada büyük tam kubbe firdolayı pencereleri havi çok zaviyeli kubbe mesnedi üzerinde kaim vaziyette bulunmakta idi. Buna kubbe etrafındaki yarım kubbe ittisak ediyordu. Görülüyor ki eski F a t i h camii plân itibariyle orta kısmında bir tam ve yarım kubbe, iki yan kısımlarında ise üçer küçük kubbelerle örtülü mustatil şeklinde bir dahilî hacme malik bulunuyordu. Bu bölümler arasındaki bağlantıyı ise geniş bir şekilde olan kemerler temin ediyordu. Cami hariminin kible cihetine yani mihrap tarafına yakın duran iki yuvarlak pilpâye; güney ve kuzey yönündeki duvarlarla birlikte ortadaki tam ve yarım kubbelerle arkadaki iki küçük yan kubbeyi taşımakta idi. Ön yönündeki iki somaki sütun ise yan duvarlar ile geri kalan dört yan küçük kubbeleri tutmakta idiler. Diğer bütün camilerde olduğu gibi eski F a t i h camiiinin de revaklı bir son cemaat mahalli, iki yönünde birer şerefeli ve külâhlı iki minaresi ve revaklar ile kuşatılmakta idi. (2) Ölçülerin ve detayların nazarı itibare alınmamış olduğu bu rekonstrüksiyon

esas itibariyle kabul edilmekle beraber camiiin gerçek büyüklüğü ve genel çehresi; yine üzerinde araştırmalar yapılması gereken önemli bir mimarî konu olarak karşımıza çıkmaktan kurtulamamıştır. Bununla beraber eski F a t i h C a m i i n i sonraki s e l â t i n camilerinin âhenk ve zerafetini henüz göstermemekle beraber kendi zamanı için pek önemli ve yol gösterici bir san'at eseri olarak kabul etmemiz yerinde olur.

II

İkinci Yapılışın Özellikleri

Son incelemelere göre F a t i h camiiinin yeniden inşasını bir mesele olarak ele alabilmemiz için onun F a t i h S u l t a n M e h m e d zamanında ilk yapılışı hususunda olduğu gibi bir parça da Ü ç ü n c ü S u l t a n M u s t a f a devrindeki tecdit ve ihyası amelîyesine âit mevcut bilgileri kısaca toplayıp gözden geçirmek yerinde olur. Bilindiği üzere 13 Zilhicce 1179 Perşembe günü iki dakika süren şiddetli depremde eski F a t i h c a m i i hariminin büyük kubbesi tamamen, şadırvan avlusunun kubbeleri kısmen yıkılmış ve minareleri ise bir hayli sarsılmıştı. Ü ç ü n c ü S u l t a n M u s t a f a camiiin harimini kible tarafından genişletmek suretiyle S u l t a n a h m e t ve Y e n i C a m i plânlarının kaynaşmasından doğan yepyeni bir plâna göre bu kısmı tamamen yeniden yaptırmış, şadırvan avlusunu da esaslı bir surette ta'mir ettirmişti. Bu inşâ ve tamir amelîyesine 4 Rebiülevvel 1181 gününde başlanarak 46 ay 10 gün sonra bitirilmiş, 10 Muharrem 1185 (15 Nisan 1771) aşura günü açılma töreni yapılmıştır. Yine ma'lûm olduğu veçhile mezkûr eski cami 13 safer 894 gününde bir deprem atlatmış, bilhassa 1509 (H: 915) yılındaki zelzelede mühim sayılabilecek bazı hasarlar vuku bulmuştu. Fakat yukarıda kısaca işaret ettiğimiz 1179 depremi tesir itibariyle daha müthiş olmuş, A y a s o f y a başta olmak üzere İ s t a n b u l'un o zamanki tanınmış belli başlı âbidelerine bir şey olmadığı halde

² A ğ a o ğ l u M e h m e d, F a t i h camiiinin şekli-i aslısi ve T ü r k sanat-ı mimarisindeki mevkil, Hayat Mecmuası, Sayı : 45

Fatih camiinin büyük kubbesi ile küçük kubbelerden bazıları, minareler ve sütun başlıkları bu sırada bir hayli zarar görmüştü. Hattâ bu esnâda külliyyeye dahil parçalardan bazılarının bile kubbeleri yıkılmıştı. Üçüncü Mustafa'nın emriyle harap kısımları temele kadar hedmolunarak eski plân üzerine yeniden inşasına başlanan, böylelikle bazı bölümleri değişmemekle beraber o zamanın üslûbunda icra edilen ta'dilâtla klasik özelliğini bir az kaybeden cami'; barokla klasik karışığı müstesna bir karakter iktisap etmiştir. Fatih Camii'nin bu yeni inşaatında cami sahnının duvarları temele kadar ve minarelerin ilk şerefesinden itibaren yukarı kısımları kâmilan hedmolunarak bunlar ve kubbeler yeniden inşa edilmiştir. Minarelerin taş külâhları ise 1892 (H: 1310) de vuku'bulan zelzeleden sonra tekrar inşa kılınmıştır. Mihrap duvarının eski yerinden daha ileri alınarak camiin plânı büyütüldüğü iddia edildiği gibi eski plânın değiştirilmeyerek aynen tatbik olunduğu da ileri sürülmüştür. (3) Bu sonuncu görüşe göre tak kapılı duvarın iç avluya doğru ilerletilerek sahnın büyütüldüğü de kabul edilmemekte ve ilk yerinde duran kapının sağ ve solundaki duvarın kendi eski temelleri üzerinde yeniden inşa edildiği bildirilmektedir. (4) Sahanın eski yan duvarlarına gelince bunların yerine revaklı dış galeriler yapılması dolayısıyla yan duvarlar daha içeriye alındığı ve bu suretle camiin bir az küçüldüğü beyan edilmektedir. Sonraki inşaatta merkezî kubbenin küçüldüğü ve mihrap ile cümle kapısı taraflarına birer yarım kubbe inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Eskisinden daha yüksek ve sivri yapılan kubbesi, pencerelerin çokluğu ve iki yanlara inşa olunan dış galeriler zamanın karakter ve özelliklerini aksettirmektedir. Pencerelerin dairevî kavisli

olması, minare şerefelerinin ve diğer bazı mimari elemanların barok üslûbundaki süslemeleri ona kısmen barok eseri mahiyetini vermiş bulunmaktadır. Camiin minberi ve hünkâr mahfili de sonradır. Mahfile padişahın at ile çıkabilmesi için hariçten bir sath-ı maail yapılmıştır. (5).

Zelzele dolayısıyla harap olan Fatih Camii'nin Üçüncü Sultan Mustafa zamanında yeniden inşası işine girilirken Osmanlı hükümdarı II. Mehmed ile zevcesi Gülbahar Sultana'ya ait türbelerin ve medâris-i semâniye ve tetimmatı ile Fatih Camii minarelerinin keşif, bina ve ta'mir hususlarına da kısaca temas etmek yerinde olur. Filhakika 1181 Muharremi ortalarına doğru şıkkı evvel defterdarı İbrahim Sârim Efendi'nin ferman mucibince Fatih Sultan Mehmed'e ait türbenin binasına memur edildiğine şahit oluyoruz. İlk iş olarak mimar-ı sabık Mehmed Tahir ile fenninde mahir mimar halifesi ve taşçı, duvarcı ve hamamcı kalfaları ma'rifetleriyle keşif ve muayene hususları yerine getirilmiştir. Böylelikle o zamanki rayice göre 86 kese ile 371 kuruş masrafın göze alınması derpiş edilmiştir. Buna kurşun dökümü masrafı da eklenince toplamının 87 kese ile 59 kuruşa bâliğ olduğu görülmüştür. Bu arada türbenin ebiye masraflarıyla sandukanın sedef işi trabzanları, seren tahtalı harpuştaları, kırmızı astarlı büyük kapı perdeleri, avize ve hasırları da tamamen imâl ve tedarik edilerek gerekli ücretlerinin inceden inceye hesaplandığı görülmektedir. Bu esnada mezkûr türbenin icap eden tahrir ve tespit işlerinin icrasını ise İbrahim Sârim Efendi damadı olan Ataullah Bey üzerine almış bulunuyordu (6). Hemen hemen aynı tarihlerde bu türbenin civarında bulunan zevcesi Gülbahar Sultana'ya ait diğer bir türbenin de som küfeki taşından

3 Halim Bâki Kunter-Ali Saim Ülgen, Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı, ve Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, İstanbul, 1953

4 E. H. Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, İstanbul, 1953

5 C. E. Arseven, Türk San'atı Tarihi, İstanbul, Millî Eğitim B., 1954, 406-412.

6 Ms. Tm. Df. Mi. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 8947, 9.

olmak üzere sadır olan ferman mucibince yeniden bina ve tekmil olunduğuna şahit oluyoruz. Bu sonuncu türbenin yapılan hesaplar sonunda o zamanki rayice göre inşası masrafları aşağı yukarı 1780 kuruşu buluyordu. (7).

Fatih Camii'nin bu suretle başlayıp tekemmül eden yeniden inşası esnasında zikrolunan mezkûr türbelerden başka semâniye medreseleri ile tetimmelerine ve minarelerin yapılmasına kısaca temas etmeliyiz. Hakikaten büyük zelzelede ekser yerleri hasara uğrayan medâris-i semâniye ve tetimmatının mimarı sabık Mehm ed Tahir ile fenninde mahir mimar halifeleri ma'rifetleriyle keşifleri yapıp ta'mirat masrafları ve bu arada kurşun dökümü ücretleri hesaplanarak asıl cami keşif defterine derc ve ilâve kılınmıştır. (8) Bu esnada masrafların tutarı olan para ise Enderûnu Hümmâyûn hazinesinden hazine kethüdası Yusuf Ağa eliyle azar azar ahnıp sarfedilmiştir. Bunun gibi şıkkı evvel defterdarı İbrahim Sârim Efendi tarafından Fatih camiine ait iki minarenin Ramazan ayı içerisinde serefe petekleri ve külâhlarına kadar bina, ta'mir ve tekmil edildiği gibi ayrıca yaldızlı alemleri de f'inal ile yerlerine yerleştirilmiştir. (9) Türbeler, semâniye medreseleri, tetimmeleri ve minarelerle birlikte konumuzu teşkil eden asıl camiin yeniden inşası işi nihayet 10 Muharrem 1185 tarihinde «reside-i hüsnî hitam» olmuş ve bu münasebetle teşrif-i hümmâyûn vuku bularak bina emini efendi ile inşaat sırasında hizmeti geçen kimselere kürk ve hil'at ilbas olunmuştur. (10).

7 Aynı Defter, 8947, Sh. 28.

8 Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 8947, 23.

9 Fatih Camii, minarelerine ait keşifname netni için bakınız (Ms. Tm. Df., Ml. Df. Ts. 47, 24).

10 Ky. Mmt. No: 10387, Sh. 85.

III

İkinci Yapılış Sırasında Karşılaşılan Yeni Meseleler

Fatih Camii'nin yeniden yapım amellyesini tetkik ederken karşılaşılan yeni meselelerin başında, hiç şüphesiz, inşaatta kullanılan çeşitli malzemenin temin ve tedariki keyfiyeti gelmektedir. Şimdiye kadar mezkûr cami hakkında yapılan irili, ufaklı tetkiklerde her neden ise bu mühim mesele ihmâl edilmiş bulunmaktadır. Biz yayınlanmamış bazı belgelere dayanarak camiin inşasında başlıca rolü oynayan demir, kurşun, kereste ve taş gibi en önemli yapı malzemesinin bu sonuncu yapılaş faaliyeti sırasındaki temin ve tedarik hususlarını belirtmeye çalışacağız:

Demir :

Binasına irâde taallük eden Fatih Camii cidarlarının rabıt ve istihkâmına iktiza eden demir çemberler ve sair mühimmat için 1500 samakovî kantar ham demir iktiza eylediğini bilfiil binasına memur şıkkı evvel defterdarı olan İbrahim Sârim Efendi takrirıyla rikâb-ı hümmâyûna arzemesi üzerine mezkûr miktardaki mevadın cebehâne-i âmire mevcudundan azar azar verilmesi uygun görülmüştü. Bunun yerine ise eski yıllarda mübayaa olunageldiği üzere Sofya, Samakov, Filibe Tatarpazarı, Etrebolu, Dubniçe kazalarından ve sair bulunan bazı mahallerden bazı kayıt ve şartlarla 1500 kantar samakovî ham demir tedarik edilip İstambul'a nakli ve cebehâneye teslimi ferman olunmuştu. (11) Fakat İstanbul'da Fatih Camii duvarlarının irtibat ve istihkâmında çember mesâbesinde kullanılmak üzere Samakov ile Sofya ve Filibe havâlisinden mübayaası tekarrür eden 1500 kantar ham demirin Edirne'ye vürudunu müteakip tam bir şekilde arabalara yükletilip Tekirdağ iskelesine

11 Ky. Mht. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), 10379, 58.

nakli icap ettiği halde E d i r n e bostancıbaşısının E d i r n e kadısı ile anlaşılardan elli kantarını ahz ile göndermeyi-şine şahit olunuldu ve bunun men'i için ilgililere emirler yazıldı. (12) Takriben bir yıl sonra aynı cami cidarlarının rabt-ü istihkâmına lüzumlu olan demir çemberler ile mühimmat için ayrıca beş yüz kantar daha ham demir ilâvesi uygun görüldü. Bunun için ise S o f y a, S a m a k o v, F i l i b e, T a t a r p a z a r ı, E t r e b o l u ve D u b n i ç e kazalarıyla civarlarına gönderilen mübaşir ma'rifetiyle beher kantarı beşer buçuk kuruştan olmak üzere ve cinsi ise gayet â'lâ, saf ve çekime gelir nevi'den bulunmak üzere mübayaasına ve arabalar ile T e k i r d a ğ ı iskelesine sevkiyle burada sekse-ner akçadan ücreti nakliyesinin i'tasına ve müteakiben ise İ s t a n b u l'daki inşaat mahalline isal olunmasına dair gerekli tenbihler yapıldı. (13) Hakikaten yeniden inşasına girilen F a t i h C a m i i'nin cidarları rabit ve istihkâmında isti'mal edilen çember ve sair mühimmat için zaruri olan bu munzam ham demir mübaşir ma'rifetiyle mezkûr mahallerden mübayaaya edilerek azar azar T e k i r d a ğ ı iskelesine naklolunup gerekli navlaları T e k i r d a ğ ı gümrüğü emvâlin-den mahsup kılınmak şartıyla münasip gemilere vaz ü tahmil ile 1182 yılı muharremi ortalarında mezkûr cami bina-eminine teslim olunmuştu. (14) Aşağı yukarı aradan bir yıl daha geçmiş olmasına rağmen tedarik olunan bu ham demirin kifayetsizliği görülmekte idi. İşte bu sebepten F a t i h camii ile imaret-i âmiresi ve sair mahaller ebniyesi için evvelce S a m a k o v, T a t a r p a z a r ı, E t r e b o l u ve havalisinden mübayaaya ve naklolunan ham demirin kâfi gelmemesi dolayısıyla P a z a r c ı k voyvodası K o v a n o v i z â d e A h m e d A ğ a ma'rifetiyle 750 kantar daha mübayaaya edilerek en

kısa zamanda T e k i r d a ğ ı iskelesine nakline çalışılmış ve buradan da yine aynı vechile gemilere sevk edilip bina-eminini bulunan sabık şıkkı evvel defterdarı İ b r a h i m S â r i m E f e n d i'ye teslimi yapılmıştı (15) Bu işin tatbiki sırasında P a z a r c ı k voyvodası A h m e d A ğ a ma'rifetiyle mübayaaya olunan mezkûr ham demirin E d i r n e 'ye vusûlünden sonra arabalara tahmil ile T e k i r d a ğ ı'na sevk ve İ s t a n b u l'a irsali uygun görüldü (16). Bu mübayaaya ve sevk ameliyesi esnasında T a t a r p a z a r ı voyvodası olan H a f ı z A h m e d A ğ a'nın bazı yararlıkları görüldüğü gibi tedarik edilen demirin İ s t a n b u l'a vusûlü sırasında F a t i h c a m i i bina emini vekilligini ifa etmekte olan A t a u l l a h B e y'in de mühim hizmetleri sebketti. (17).

Kurşun :

F a t i h c a m i i'nin Ü ç ü n c ü M u s t a f a zamanında vuku' bulan yeniden inşası ameliyesinde ham demirden başka bir miktar kurşun ihtiyacı da hasıl olmuştu. Bunun için ise Y e d i k u l e 'nin zelzele esnasında yıkılan külâhlarından ihraç olunan eski kurşunlardan istifade olundu. Y e d i k u l e 'deki bu eski kurşunların yerine de K a r a t o v a'dan celbi için teşebbüse geçilen mürdesenkten hasıl olacak kurşunun takas olunması münasip görüldü (18).

Kereste :

Ü ç ü n c ü M u s t a f a zamanında vuku' bulan büyük zelzele esnasında bir çok kısımları hasara uğrayan F a t i h c a m i i'nin temelleriyle iskele ve sair tertibat ve teşkilâtında muhtelif ecnasta kerestenin kullanıldığı görülmektedir (1181). Filhakika yeniden binasına irâde taallük eden F a t i h c a m i i'nin iskele ve sair bina işlerince lüzumlu

12 Ahk. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş), No : 8514, Sh. 32.

13 Ms. Tm. Df. M'. Df. Ts. (Bşb. Arş), No : 8947, Sh. 25.

14 Ayn. Df. No: 8947, Sh. 25.

15 Ky. Mh'. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 10381, Sh. 416.

16 Ayn. Df. No: 10381, Sh. 416.

17 Keza, No: 10381, Sh. 416.

18 Keza, No: 10381, Sh. 416. Karatova: Üsküp sancağında bir kaza merkezidir.

olan kerestelerinin Şile ve Ağva havalisinden tedariki cihetine gidilmiş ve bunların inşaat mahalline naklinde faydalanılmak üzere üç adet gemi münasip görülmüştü. Bu suretle temin olunan kerestelerin dağlardan sevk mahallindeki mezkûr gemilere isale ise kereste kat'ü nakliyle o tarihlerde ün kazanan Davit ve Yana k'inin yirmi adet arabasından istifade edilmişti⁽¹⁹⁾. Bu arada deprem sonunda yıkılan Fatih cami i'nin yeniden kazılan temellerine konulmak üzere Kefken civarında Atık Valde Sultan evkafından olan Eğrek ile Sakarya nehrine kadar uzanan Ağaçlı, Kandıra, Şeyhler ve Kaymas gibi muhtelif mahallerden iki başı bir budaklı Karam eşe ta'bir olunur sağ ağaçlardan bin adedinin kestirilip ücreti kat'iyeye ve nakliyecileri mübaşir olarak o havalie gönderilen Osman Ağ a'dan alınarak civarlarında bulunan semt iskelelere nakli ve müteakiben İst a n b u l'a sevk ve isalleri temin olundu⁽²⁰⁾. Bu suretle vaz-i esasına mübade-ret olunan Fatih cami i'nin temelini tarsin için konulması uygun görülen siyah meşenin gönderilen çap ve endâzeve muvafık ve iki başı bir doğru ve aynı zamanda etli olmak üzere K o c a e l i bölgesinde vâki' mezkûr kazalara bağlı müteaddit köylerin seknesinden tertip olunduğunu, bunun için ise mezkûr ahalinin istekleriyle beher adedine o zamanki rayiçe üçer kuruş fiyat takdir edildiğini, iskeleye nakil ve tesellümleri ânında ise sahiplerine icap eden bedellerinin mübaşir yedinden tesviye kılındığını söylemek yerinde olur⁽²¹⁾. Söylediklerimizden kolaylıkla anlaşılacağı üzere deprem sonunda yıkılan Fatih cami i'nin yeniden kazılan temellerine konulması uygun görülen siyah meşe ile palamut meşesinin K e f k e n yakınında kâin Eğrek korusun-

dan kâfi miktarda temin edilmeyişi karşısında iki başı bir olmak ve matlup olan çap ve evsafda bulunmak üzere civardaki bölgelerden dahi tedarikinde mahzur görülmemişti. (22) Bundan başka binasına irâde-i seniye taallük eden F a t i h C a m i i lâzimesi için M a r m a r a adasından tedarik edilen kebir başlıklı kürsi taşlarının sefâine yerleştirilebilmesi için oduna ihtiyaç hasıl olmuştu. Bunun için de K a r a b u ğ a , K e m e r ve G ö z c ü iskeleleri â'yân ve zabitanı tarafından gemi reislerine kâfi miktarda hatab temin olunmuştu. (23)

Taş :

Deprem sonunda hasara uğraması üzerine F a t i h c a m i i'nin Ü ç ü n c ü M u s t a f a zamanında yeniden inşasına karar verildiği sırada kullanılan inşaat malzemesinin en önemli bölümünü, müteaddit mahallerden çeşitli yol ve vasıtalarla celp ve tedarik olunan taş ecnası teşkil etmektedir. Şon zamanlarda rastladığımız bazı tarihî belgelerde mezkûr cami in bu suretle vuku' bulan yeni inşaatında başta K a r a m ü r s e l olmak üzere M a r m a r a a d a s ı'nın ve bir de Y e d i k u l e'nin en elverişli taş kaynağı oldukları göze çarpmaktadır. Bir aralık G e b z e'den temel için od taşı celbi tekarrür etmiş ise de kayıkların kifayetsizliği sebebiyle bundan vaz geçilerek yine K a r a m ü r s e l bölgesi tercih olunmuştur. (24) İşte bu esaslara bağlı kalınarak İ s t a n b u l'da deprem sebebi ile tecdidine başlanan F a t i h c a m i i'ne lüzumlu bulunan külhan tabanı, çifte taban ve köprülük taşlarının tam olarak ve belirli çaplara göre serian

¹⁹ Ahk. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), 8514, 27.

²⁰ Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. 8947, 20.

²¹ Ayn. Df. No: 8947, Sh. 9. 27 Z. 1117 tarihli olup K a r a m ü r s e l kadısına hitaben yazılan bir hükümde T o p h a n e'deki top furunları için lüzumlu olan taşın K a r a m ü r s e l havalisinde kat'olunageldiği kaydedilmekte ve bu esasa uyularak 24 adet taşın kesilip hazırlanması istenmektedir. (Bk. Tz. Ahk. ve Br. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.) 9895, 73).

¹⁹ Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.) No: 8947, Sh. 7.

²⁰ Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.) No: 8947, Sh. 908.

²¹ Ayn. Df. 8947, Sh. 14-15.

kat'ü ihracı ile inşaat mahalli bulunan İstanbul'a nakli yolunda Karamürsel naibi ile Karamürsel a'yânlarından Hacı Mehmed'e ve sair zabitan ve iş erlerine emirler verilmiştir. (25) Fakat yeniden inşasına başlanan Fatih camii ebniyesi için iktiza eden iki bin adet külhan tabanı taşının naklinde güçlük görülmesi dolayısıyla Karamürsel sefineleri yerine (ما لى) karyesi iskelesinde mevcut at kayıklarının kullanılması icap etmiştir. (26) Tam bu sıralarda Karamürsel'den taş kat' ve nakline memur edildiğini söylediğimiz Hacı Mehmed'in ödevini kötüye kullanılarak inşaat işinin aksamasına sebebiyet vermesi hasebiyle tekerrürü halinde kalebend olmak üzere Seddü'l bahir kalesine sürüleceği de kendisine bilvesile ihtar edilmiştir (27). Bütün gayretlere rağmen araya giren çeşitli sebepler yüzünden teccidine başlanan Fatih camii'nin metanet ve istihkâmını temin düşüncesiyle Karamürsel'de bulunan yedi adet ocaktan kat'i ve nakli matlup olan dört bin adet muhtelif cinslerdeki taşlardan ancak yüzünün gelebildiği görülmüş, haftada üç yüz kadarının vürudunu temin maksadiyle o tarihlerde Boğaziçi'nde taş kat'iyle tanınan on adet Arnavut ustasının mezkûr mahaldeki ocaklara sevkedildiği müşahede olunmuştur (28). Bu celp ve nakil ameliyesi esnasında inşasına başlanan Fatih camii temeline konulacak taşların umumiyetle Karamürsel'de Ahmed Kedhüda oğlu Aziz'in kârhanesinden temin edildiği, bunun için ise miktarları on dörde bâliğ olan bütün taşçı ustalarının ancak kendilerine ait iş yerlerinden feragat etmeleri icap eylediği görülmektedir (29). Yine bu cüm-

leden olmak üzere zelzele haschiyle teccidine başlanan Fatih camii ebniyesine Karamürsel cânibinden kat'i uygun görülen taşların İstanbul'a naklini deruhte, ettikleri halde bundan imtina' ile firar eyleyen Dil kayığı sahiplerinden iki kişinin yakalanarak mübaşir tayin olunan zat vasıtasıyla İstanbul'a sevk ve isallerine şâhit olunulmuştur. Keza zelzele dolayısıyla teccidine başlanan Fatih camii ebniyesine lüzumlu taşların nakli için Karamürsel iskelesine müteaddit kayıkların gönderilmesine rağmen bunların kış bahanesiyle hizmetten feragat ettiklerini ve işin duraklamamasını temin maksadiyle matlup olan ahcarın en kısa zamanda İstanbul'a nakli yolunda Gebze bölgesi iskelelerindeki kayıkların Karamürsel'e gönderilmesinde azamî dikkat ve itina gösterilmesi gerektiğini de bir tarihî hakikat olarak kabul etmek yerinde olur.

Bir az evvel söylediğimiz üzere Fatih camii'nin yeniden inşası sırasında kullanılan taş malzemesinin mühim kaynaklarından birisini de Marmara Adası teşkil etmekte idi. Bu maksatla esas vaz'olunan Fatih camii ebniyesi için lüzumlu mermer taşlarının Marmara Adası'ndan fazla bedelle başkalarına satılmasının kat'i surette men'i istenmiş ve mezkûr cami bina-emini vekili olan Ataulah Bey'in mühürlü mektubu olmadıkça kimseye bir şey verilmemesi hususunda ilgililere icap eden emirler bile verilmişti (30). İnşaat sırasında ebniye lâzimesinden olan kebir kürsi taşlariyle söve ve taban taşlarının ulaştırılmasına memur edilen Hacı Ali'nin rehâveti sebebiyle bu işin geciktiği göze çarpmakta idi. Bu tevhürün tekerür etmemesi için mumailihin kâfi miktarda manda arabası tedariki ile onları Marmara Adası iskelesine nakl ü tesyir eylemesi emredildi. (31)

25 Ahk. Maliye Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), 8514, 26.

26 Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. 8947. Sh. 6.

27 Ayn. Df. 8947, Sh. 11.

28 Keza, 8947, Sh. 12

29 Keza, No: 8947. Sh. 10

30 Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), 8947, Sh. 10.

31 Ayn Df., No: 8947. Sh 19

Marmara Adası'ndan tedarik edilen bu kebir kürsi taşlarının gemilere konulabilmesinde bir takım güçlüklerle karşılaşmakta idi. Bu engeller ise Karabüğe, Kemere ve Gözcü iskeleleri â'yan ve zabitanı tarafından gemi reislerine teydi' ve sefinelere tahmil edilen matlup evsafa odunlar ile bertaraf olunmuştu (32).

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz veçhile Fatih camii'nin bu yeni inşaatı sırasında mühim bir mermer taşı kaynağı olarak Yedikule'nin de adı geçmektedir. Nitekim 1182 Rebiüllevveli başlarında Fatih camii ebniyesi için taşçı başı ile sair taşçı kalfalarının ve Yani Kalfanın intihap eyledikleri 81 kıt'a mermer taşın Başmuhasebe kâtibi eliyle nişanları konularak nakledilmeleri bunun tipik bir misâlini teşkil edeceği muhakkaktır (33). Hemen kâffesinin mermer taşı olduğu tasrih edilen bu ahcar mevcut listeye göre Yedikule'nin kışla mahallinden 22, Beden üzerindeki 48 ve surî kalede Tokat ta'bir olunan mahalde mevcut olandan 11 adet olarak intihap edilmiştir ki hepsi 81 eder (34).

IV

BİNA-EMİNLERİ, MİMARLAR, TAŞÇI USTALAR VE KALFALARI

Fatih camii hakkında araştırmalara girilirken bina-eminleriyle mi-

³² Keza, 8947, Sh. 20. 15 Safer 1185 tarihli bir vesikada görülen bir kayıt, bize, Marmara Adası'ndan kat'ü ihraç edilen mermer taşlarının Fatih camii ebniyesi için olduğu gibi tecdit ve ta'mirine başlanan Yalı Köşkü ve Söpetçiler Köşkü için de aynı veçhile mezkûr cezire iskelesine özkûz arabasıyla nakledildiğini ispat etmektedir. (Bk. Ahk. Maliye Df. Ml. Df. Ts. 7924, 5-6). I. Abdülhamid devrinde Fatih camii ta'mir edilirken Marmara Adası'ndan mermer sütun i'pehle ve söve gibi çeşitli cinslerde mermer ce'bi uygun görülmüştür. [Bk. Ahmet Refik, Hicri Onikinci asırda İstanbul hayatı, Sh. 232].

³³ Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bsb. Arş.). 8947. Sh. 28.

³⁴ Ayn. Df. 8947. Sh. 28-30

marlarını ve diğer belli başlı sanatkarlarını da ihmal etmemek icap eder. Bir çok Osmanlı âbidelerinin olduğu gibi Fatih Camii'nin de eski ve yeni inşaları sırasında hizmetleri sebke-den emniyet ve itimadî hâiz idarî elemanları ile ince ve hassas bir zevke sahip sanatkarları maalesef tam bir vüzuhtan ve kat'iyet içerisinde ve etraflı bir şekilde ele alınmış değildir. Mezkûr camii'nin II. Mehmed zamanındaki inşası sırasında bina-eminliğini deruhte edenlerin kimlerden ibaret olduğu hakkında bugün elimizde tatmin edici bir kayıt ve işaret görülmemektedir. Bazı eserlerde Yarihisar yahut Kadıçeşmesi civarındaki mescidin bina-eminini olarak gösterilen Sinan Ağa'nın Fatih Camii bina-eminini olmadığı aşikârdır. Çünkü bu zat 1588 (H: 996) da ölmüş olan meşhur Koca Sinan'a tekabül eder (35). Buna mukabil aynı yapıları devresinde çeşitli yönlerden emeği geçmiş olan bazı sanatkarların isimleriyle bu yolda gösterdikleri mesâi ve faaliyetlerini bir dereceye kadar tayin etmek kabil olabilmektedir. Bunların başında mimar olarak zamanında «Sinan-ı Atîk» diye tavsif edilen Azadlı Sinan gelir (36). Bu zatın hicri 869 tarihli vakfiyesinden babasının «Abdullah el-Atîk» ünvanında bir hristiyan olduğunu, kendisinin ise «Sinan üddin Yusuf» adıyla azat edilerek hürriyetine kavuşmuş müslüman bir köle bulunduğunu öğreniyoruz. Diğer

³⁵ Hüseyni-Ayvansaraylı, Hadikatü'l-cevami', I. 122.

³⁶ Eski Fatih camii'nin mimarı hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. Bu arada hiç bir kat'î vesika ibraz edilmeksizin Hristodulos adında Rum bir mimardan bile bahsolunduğu görülmektedir. Halbuki bu sonuncu mimarın adına ancak Dimitriyos Kantemir'in Osmanlı tarihinden başka bir eserde rastlanılmamaktadır. (Bk. K. Wulzinger, Die Apostolische und Mehmedije zu Konstantinopel, Byzantion, Paris 1932). Bir de Hayrullah Efendi meşhur eserinin iki yerinde Kantemir'den naklen bunun ardından bahsedilmektedir. (Bk. Tarih, VIII, Sh. 85 ve 123).

bir vakfiyesinden ise ünvanının الحواجه بنان الدين يوسف بن عبدالله العتيق المنار الاميري şeklinde tespit edildiğini görüyoruz. Onun iş başından uzaklaştırıldığı tarihi bugün doğru bir şekilde tespit etmek imkânsız görülmektedir. O; Fatih Sultân Mehmed tarafından zindanlardan birinde hapsedilmiş ve müteakiben de dövülerek öldürülmüştür. Bu esnada ellerinin kesildiği de Evliya Çelebi tarafından rivayet şeklinde kaydedilmiştir³⁷. Bunun gibi onun milliyeti, ihtidadan evvelki ismi, esir edildiği veya devşirildiği yer ve yılı, kinin kölesi olduğu, kaç yaşında öldürüldüğü de maalesef belli değildir. Fatih camii'nin ekser kaynaklarda adı ittifakla kaydedilen mimarı tahminen 1471 (H: 876) senesinde hayata veda etmiş ve Fatih civarında kâin Kumrulu Mescid'in yanına defnolunmuştur. Mezar taşında Azatlı Sinan'ın mimarlığı açıkça yazıldığı gibi vakfiyelerinde görülen (emiri) ta'birinden hassa baş mimarlığına intikal edilebilmektedir. Bu itibarla emrinde ve beraberinde Ayaz, Caffer, Abdal Sinan, Benna ve Lu ka gibi müteaddit yapı sanatçıları'nın çalıştığını kabul etmek gerekir. Evinin (Cami-i Cedit) yani Fatih Camii yakınında olduğu ve evlenerek çoluk çocuğa karıştığı anlaşılmaktadır. Eserleri arasında Eskî Fatih camii ve tekyesinden başka Kumrulu Mescit ve Âşıkpaşa camii civarındaki zâviye en ziyade tanınmış olanlarıdır.

Fatih camii'nin Üçüncü Sultan Mustafa zamanında vuku' bulan meşhur zelzele neticesinde basara uğradığı malumdur. İşte bu olayı müteakip başlayan yeni inşaat devresinde birbiri ardınca bina-eminliği görevi görenlerin başta Haşim Ali Bey olmak üzere üç kişi olduğunu

kaydetmek icap eder³⁸. Şehit Silâhdar Ali Paşa'nın yeğeni olan Haşim Ali Bey kaleminden tefeyyüz ederek Gelibolu Baruthânesi nâzırı olmuş ve sonraları fâsılalarla kâğıdı birün eminliği, Tophane nâzarlığı, Şehreninliği, Silâhdar kâtipliği, Baş-muhasebecilik, rûz-namçe-i evvelik ve Tersâne eminliği gibi muhtelif vazifelerde bulunmuştur. Bu ârada 1755 (H: 1168) yılında Sultân Mehmed Camii vakıf kâtipliği ve 1179 zilhiccesinde (M: 1766) ise aynı cami bina-eminliğini ifa etmiştir. Keza bu meyanda Çiftésaraylar ile Edirne sarayının bina-eminliği ve ta'mirat müdürlüklerini yapmıştır. Nihayet 1197 ramazanının ikinci günü (M: 1783) vefat ederek Üsküdar'da vâki' Eskî Menzilhâneye defnedilmiştir. Cesareti nisbetinde mütekebbir ve hâris bir adam olduğu söylenen bu zatın Fatih camii'nin yeniden inşası bidâyetinde bina-eminliğinin gayet az bir müddet devam ettiği ve 1180 muharremi ortalarına doğru (M: 1766) bu işten azledildiği malumdur³⁹. Bu zatın bina-eminliğinden bu suretle uzaklaştırılmasından sonra yerine şıkkı evvel defterdarı bulunan İbrahim Sarım Efendi getirilmiştir (2 Ca 1180). Acemkılıcı Mustafa Efendi'nin oğlu olan bu zat ise defterdar mektupçuluğu, silâhdar kâtipliği, piyâde mukabeleciliği, maliye tezkireciliği, Tersâne eminliği, Sivas valiliği, Silistre kumandanlığı gibi çeşitli vazifelerde bulunmuştur. Birisi 1172 rebülevvelinde, diğeri ise 1180 muharremi ortalarında başlamak üzere iki defa şıkkı evvel defterdarlığını ifa etmiştir. İkinci defterdarlığı

³⁸ Fatih camii'nin yeniden inşası devresinde Ataullah Bey isminde bir zatın bina-emin vekillliğini yaptığı bazı tarihî belgelerde görülmektedir. [Bk: Ky. Mmt. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), 10381, 416]. İbrahim Sarım Efendi'nin damadı olan bu zatın Fatih türbesi ta'miri sırasında tahrir ve tesbit işlerinde emeği geçmiştir.

³⁷ Seyahatnâme. Üniversite Kütüphanesi (yazma nüsha) No: 1371, 47 b.

³⁹ Mehmed Süreyya. Sicill Osmanî, IV, 623-624.

ğı sırasında F a t i h C a m i i'nin aynı zamanda bina-eminliği görevini üzerine almıştır. Mezkûr camiin yeniden inşası sırasındaki bu vazifesi 4 C 1183 (M: 1769) gününe kadar devam etmiş ve bu tarihte sadrazam maiyetinde vezaretle orduyu hümâyûna memur edilerek Silistre kumandanlığına tâyin olunmuştur. Usuli Defteri'ye vükufuyle ve müstevfillerin eşiddasından olmakla ün kazanan bu zat, nihayet 1184 cemaziyelevvelinde (M: 1770) anjin hastalığından vefat etmiştir⁽⁴⁰⁾. İ b r a h i m S â r i m E f e n d i'den sonra F a t i h c a m i i bina-eminliğine o tarihlerde darbhâne-i Âmire eminliğini ifa etmekte olan İ z z e t M e h m e d B e y getirilmiştir (Gurre-i Receb 1183). Bu zat ise R u m M e h m e d P a ş a ahfadından H ü s e y i n B e y'in oğlu idi. 1723 - 24 (H. 1136) senesinde B o l u muzafatından Ç a r ş a m b a nahiyesine tâbi' B e y l i k karyesinde tevellüd etti. İ s t a n b u l'a gelerek sırasıyla teberdarlıkta, kapı hasekilğinde, baş-halifelikte ve Dârüssaadde ağası yazıcılığında, darbhâne ve şehreminliklerinde bulunduktan sonra paşalığa yükselerek vezaretle sadaret kaymakamı ve müteakiben sadrazam olmuştur. Sadarettten azlini müteakip muhtelif yerlerde valiliklerde bulunduktan sonra ikinci defa sadarete getirilmiş ve nihayet B e l g r a d vâlisi iken 1196 rebiülevvelinde (M. 1781) orada vefat etmiştir. Sahibi akl ü şuur, hüsni hulk sahibi, ketum, mazbutullisan olup kendini herkese sevdirmeye muvaffak olmuştur⁽⁴¹⁾.

F a t i h c a m i i'nin yeniden inşasını gözden geçirirken çözümlenmesinde güçlüklerle uğradığımız en mühim problemlerden birisi de, hiç şüphesiz, bu devrede çalışan mimarların kimlerden ibaret olduğu meselesidir. Mezkûr camie

⁴⁰ H ü s e y i n (Ayyansaraylı) Hadikat ül-cevâmi', I, Sh. 9 ve M e h m e d S ü r e y y a Sicilli Osmanî, III, 133-134.

⁴¹ M e h m e d S ü r e y y a, Sicilli Osmanî, III, 456 ve H ü s e y i n, Hadikat ül-cevâmi', I, 9.

dair yapılan çeşitli neşriyatta bu meselelerin tam bir kat'iyet ve vüzuha ile halledilemeyişini, şüphesiz, yakın zamanlara gelinceye kadar rastlanan belgelerin kifayetsizliğinde ve yahut meskût geçişlerinde aramak lâzımdır. Zelzeleyi müteakip inşaata karar verildiği sırada H a c ı A h m e d veya İ b r a h i m A ğ a l a r ın hassa baş mimarlığında bulunması, bize, mezkûr camiin bu zatlar tarafından meydana getirildiğini hatırlatmakta ise de buna şimdilik pek te tam bir kesinlikle hükmedilemez. Asılları ait oldukları yerlerde mahfuz olup suretleri yazımızın sonuna eklenen belgelerin birinden kolaylıkla anlaşılacağı üzere bu yeni inşaatta bunlardan ziyade mimar-ı sabık M e h m e d T a h i r A ğ a'nın rolünü daha fazla olabileceğini teslim etmekle daha yerinde bir hareket yapılmış olacağı kanaatındayız. Filhakika büyük zelzelede ekser yerleri hasara uğrayan semâniye medreseleriyle tetimmelerinin mimar-ı sabık M e h m e d T a h i r ile fenninde mâhir mimar halifeleri ma'rifetleriyle keşiflerinin yapılması, bize, bu yolda bir ışık tutabilir⁽⁴²⁾. Bir bakıma göre semâniye medreseleri ile tetimmeleri ve F a t i h türbesinin bu suretle vuku' bulan ihyaları ameliyesinde hizmeti geçen bir zatın aynı yıla tekabül eden ikinci inşası esnasında da büyük bir emeği sebketmesi pek a'lâ hatıra gelebilir. Bu itibarla biz M e h m e d T a h i r A ğ a'yı aksi ispat edilinceye kadar F a t i h c a m i i'nin yeniden inşasını başaran mimarların başında görmekte beis görmüyoruz⁽⁴³⁾. F a t i h c a m i i'nin yeniden yapılışı esnasında M e h m e d T a h i r A ğ a ile birlikte inşaat kal-

⁴² Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.). No: 8047, Sh. 23.

⁴³ Ü ç ü n c ü M u s t a f a ve B i r i n c i A b d ü l h a m i d zamanlarında hassa başmimarlığını ifa etmiş olan bu zat hakkında daha evvelce neşriyatta bulunduğu müzdan burada bir kere daha tekrarına lüzum görmüyoruz. (Bk. Muzaffer Erdoğan, Hassa başmimarı Mehmed Tahir Ağa, hayatı ve mesleki faaliyetleri, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı : 10, 11-12, 13, 15).

fası olarak çalıştığı tahmin edilmekte olan bir de Y a n i kalfa vardır. Onun en mühim yardımcılarının birisi olduğu kuvvetle muhtemel olan bu R u m inşaat kalfasının bilhassa taşıcılık işlerinde emeği ve hizmeti geçmiştir. Mesele Fatih camiini ebniyesi için 1182 Rebiülevveli başlarında (M: 1768) taşı-başı ile taşıcılık kalfalarının ve bilhassa inşaat kalfası olan Y a n i'nin Y e d i k u l e 'den seçtikleri külliyyetli miktardaki mermerlerin çok işe yaradığı görülmüştür. Y a n i kalfa 1179 ramazanı ortalarına doğru hassa başmimarını olan M e h m e d T a h i r A ğ a tarafından bina-emini A h m e d E f e n d i emrinde olmak üzere. Ö z i ile A k k e r m a n arasında bulunan H o c a b e y İ s k e l e s i limanı ta'miratına da memur edilmişti. Bundan başka yine aynı zat, 1182 recebi sonlarında hassa başmimarını bulunan A h m e d A ğ a zamanında ise B a l ç ı k ile V a r n a arasında kâin S a p l ı mevkiinde yeniden bina ve inşa edilecek fenerin plânlarını hazırlamıştı (44).

Ü ç ü n c ü M u s t a f a devrinde Fatih camiini'nin yeniden inşası sırasında kullanılan taşın önemi büyük olduğu gibi taşıcılık amelesi ve ustasının rolü de ehemmiyetli olmuştur. Hakikaten 1181 muharrremi sonlarında zelzele dolayısıyla rahnedar olan mezkûr caminin esas duvarlarına vaz' için K a r a m ü r s e l 'den kat'ı ve nakli iktiza eden taşların bir an evvel nakil ve ihzârı için E l b a s a n sancağında vâki' A r n a v u d b e l g r a d ı köylerinden mahareti mesbûk yedi adet taşıcılık ustası ile yirmiye yakın taşıcılık amelesinin intihap, ahz ve maiyetlerine mu'temet bir kimse terfîk edilerek âcilen İ s t a n b u l 'a sevk ve irsalleri kararlaştırılmıştır (45). Bunun gibi aynı sene şevvali ortalarında şikkı evvel defterdarı İ b r a h i m S â r i m E f e n d i uhdesinde esas

vaz'olunan F a t i h C a m i i'nin duvarlarının pencere üstlerine kadar yük-selmesi üzerine inşaatın kısa zamanda ikmalî için H a l e p ve havalisinden yirmi kadar işten anlar taşıcılık amelesinin tedariki cihetine gidilmiş ve bunların İ s k e n d e r u n ve P a y a s iskelelerinden gemilere irkâbı ile serian İ s t a n b u l 'a sevk ve isalleri temin olunmuştur (46). Yine aynı maksat ve düşünceler ile R o d o s, İ s t a n k ö y ve S a k ı z adalarından dahi işgüzar taşıcılık usta ve amelesinin gemilere bindirilerek hemen aynı tarihlerde İ s t a n b u l 'a celbi ve bina-emini olan zata teslimi imkân dahiline girmiştir. (47)

V

BELGELER

F a t i h C a m i i'nin yeniden inşasını bir mesele olarak tetkike başlar-ken onun F a t i h S u l t a n M e h m e d zamanındaki ilk yapılaşına genel bir bakış yaptık. Müteakiben ikinci yapılaşın bilinen özelliklerini kısaca belirtmeğe çalıştık. Sonra ikinci yapılaş sırasında inşaat malzemesi meyanında bulunan demir, kurşun, kereste ve taş cinsleri gibi çeşitli maddelerin temin ve tedârik şekil ve tarzlarını gözden geçirdik. Bunu müteakiben de mezkûr caminin bina-eminleriyle mimarları ve taşıcılık usta ve kalfaları hakkında bir açıklamada bulduk. Şimdi F a t i h c a m i i'nin yeniden inşası hususunda yolumuzu aydınlatan yayınlanmamış tarihî belgeleri kronolojik esaslara uygun bir şekilde sıralamaya çalışacağız :

1

Hâlâ defterdar-ı şikk-ı evvel saadetlû İ b r a h i m S â r i m E f e n d i

44 Ms. Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 8947, Sh. 26.

45 Ayn. Df. 8947, 27. yeniden bina ve inşası bîdayetinden nihayetine kadar F a t i h camiinde hüsnî suretle hizmeti sebkeken taşıcılık halifelerinden Mustafa Halife'ye isteği üzerine F e n e r civarında bir taşıcılık dükkânı açmasına izin verilmiştir. (Bk: Tz. Ahk. ve Rev. Df. Ml. Df. (Bşb. Arş.), 9999, 343).

44 Kş. ve Tm. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 3160, Sh. 501, 502-503.

45 Ahk. Df. Ml. Df. Ts. (Bşb. Arş.), No: 8514, Sh. 31.

hazretlerinin bâ ferman-ı âli memur olduğu cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünleḥ E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n hazretlerinin türbe-i celileleri bundan akdem marifet-i şer' ve mimar-ı sabık ve fenninde mahir mimar halifesi ve taşçı ve duvarcı ve hamamcı kalfaları ma'rifetleriyle keşif ve muayene olundukta kibel-i şer'i şerif-i enverden verilen münza ve mah-tum keşif defteri mucibince mesarif-i ebniye-i türbe-i şerife-i mezkûre 86 kise ile 371 kuruşa bâliğ olmak üzere asıl camii şerifin keşif defterine başkaca dere ü idhal ve iktiza eden ücret-i rihtiyeyi kurşunu kâffe-i ebniye-i mezkûre kurşunlarının üçârâtını mezc ile hisab ve terkim olunmaktan nâşi türbe-i şerife-i mezkûrenin ücret-i rihtiyeyi kurşunu dahi hesabı ile tefrik ve yekûn-ı keşfe zâm olundukta 87 kise ile küsur 59 kuruşa reside olup avn-i inayet ve yümn-i himmet-i cenâb-ı hazret-i şehinşah-i iskenderâyin ile türbe-i celile-i mezkûre bina ve inşasına bâ emri hümayun-ı kerâmetmakrûn tâyin olunduğuna binaen mesarif-i ebniyesinde kemali taharri ve dikkat ve mahz-ı tevfiḳ-ı cenâb-ı rabb-ı izzet ile gerek mesarif-i ebniyeyi ve gerek sanduka-i şerifelerinin musaddaf trabuzunları ta'mir ve tecdid ve seren tahtasından masnu' harpuştaları ve arak-ı şerif-i mehabetredifleri ve Bâb-ı muallâyı türbeye muktazi olan bezden derunu kırmızı astarlı üç aded kebir perdeleri derun-ı türbe-i şerifeye vaz-ı kadimi üzere lâzım gelen âvize ve timurları ve hasir-i mısırları tamamen i'mal ve tetmim ve yerlü yerine vaz ü teslim olup türbe-i şerife-i mezkûrenin kâffe-i levazim ve tetimmati ile müşarünileyhin damadı A t a u l l a h B e y tahrir ve tertib eylediği mesarif-i ebniye defteri muktazasınca mecmu-ı mesarif-i türbe-i şerife yalnız 28 kise ile 95 kuruşa bâliğ olduğu ve bu takdirde keşif defterinde muharrer olan 87 kise ile 59 kuruştan mesarif-i sahiha-i âcizane olan 28 kise akça ile 95 kuruş aşağı vurulduktan 58,5 akça kise ile 214 kuruş keşfinden noksan ile vücudpezir olduğu asıl müm-

za keşif-i evvel defterinden muhreç suret-i defter ile bundan mukaddemce huzur-ı âliye takrir ve arz olundukta olveçhile mahalline kaydettirilmesi bâbında ferman-ı âli şerefriz-i südür olmağla bu surette ber-mucib-i keşif evvel 87 kise 59 kuruştan yalnız 28 kise 95 kuruş mesarif ile karin-i hitam olup meblâğ-ı mezbur E n d e r u n - ı h ü m a y u n hazinesinden saadetlü hazine kethüdası Y u s u f A ğ a yedinden ceste ceste ahz ve sarfolundugunu müş'ir sâdır olan ferman-ı âli mucibince gerek suret-i defteri keşif ve gerek defteri müfredat-ı mesarif Baş-muhasebe defterlerine sebt ü kayıt olunup alelicmal ağayı mumailleyhe başka ve müşarünileyhe başka suret verilmek bâbında bâ telhis ferman-ı âli sâdır olmağın mucibince enderun-ı hümayun hazine kethüdası tarafına başka ve müşarünileyh hazretleri tarafına dahi başka suret verildi.

10 Muharrem 1181

2

Cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünleḥ E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n hazretlerinin âsâr-ı celilelerinden olup bundan akdem vâki' olan zelzele-i azimede ekser mevâzii münhedim ve rahnedar olan medaris-i semâniye ile tetimmati ma'rifet-i şer' ve mimar-ı sabık M e h m e d T a h i r ve fenninde mahir mimar hülefası ma'rifetleriyle ba'delkeşif mesarif-i ta'mirati 51 yük 28557 akçaya bâliğ olmak üzere asıl camii şerifin keşif defterine başkaca dere ü idhal ve iktiza eden ücret-i rihtiyeyi kurşunu kâffe-i ebniye-i mezkûre kurşunlarının üçârâtına mezc ile hisab ve terkim olunmaktan nâşi zikrolunan medaris ve tetimmatın iktiza eden ücret-i rihtiyeyi kurşunu dahi hisab ile tefrik ve yekûn-ı mesarif ta'mirata zammolundukta yalnız 50165,5 kuruşa bâliğ olup bina ve tamiri hâlâ defterdar-ı şıkkı evvel saadetlü İ b r a h i m S â r i m E f e n d i hazretlerinin uhdelerine ihale buyurulduktan avn-i inayet-i bâri ve yümn-i himmet-i cenâb-ı hazret-i hilkâfetpenahi ile emri bina ve ta-

mirata sarf-ı vüs'ü kudret kemahüve hakkchu taharri ve dikkat olunarak keşif ve tahmininde ezyad bervech-i istihkâm bina ve tekml olunup kâffe-i eczayı ebniye baha ve üçârât-ı amele ve mesarif-i sairesi bermucibi defteri müfredat 26329 kuruş ki behisab-ı kise ile dokuz kuruşa reside olmağla bu takdirce keşf-i evvelinden yedi buçuk kise ile 86,5 kuruş noksanı ile vücudpezir olmuş olduğu asıl mümza keşf-i evvel defterinden muhreç suret-i defterile bundan mukaddemce huzur-ı âliye takrir ve arz plundukta ol veçhile mahalline kaydettirilmesi bâbında fermanın âli şerefriz-i südur olmağla bu surette zikrolunan medaris-i Osmaniye ve tetimmatı bermucibi keşfi evvel yüz kese ve küsur 165,5 kuruştan yalnız 52,5 kese ve küsur 79 kuruş mesarifle karin-i hitam olup meblâğ-ı mezbur enderun-ı hümayun hazinesinden saadetlû hazine kethüdası Yusuf Ağa yediyle ceste ceste ahz ve sarfolundugunu müş'ir sâdir olan emri âli mucibince gerek suret-i defteri keşif ve gerek defter-i müfredat-i mesarif Başmuhasebe defterlerine sebt olunup alelicmal ağayı mumailiye başka ve müşarünileyhe başka suret verilmek bâbında bâ telhis farmanın âli sâdir olmağın enderun-ı hümayun hazine kethüdası tarafına başka ve müşarünileyh hazretleri tarafına dahi başka suret verildi.

10 Muharrem 1181

3

Ecdâd-ı izamımdan cennetmekân Ebülfeth Sultan Mehmed Han'ın âsarı celilelerinden İstanabul'da vâki zelzele takribi ile tecdidine mübaşeret olunan cami-i şerifleri ebniyesine iktiza eden külhan tabanı misillû tûlen bir buçuk zira' ve arzan bir buçuk zira' ve kalınlığı onbeş parmak üzere bin aded ve çifte taban misillû tûlen iki zira' ve arzan bir zira' ve kalınlığı 15 parmak olmak üzere dahi bin ve yine tûlen bir buçuk zira' ve enlülüğü yarım zira' olmak üzere dahi iki bin aded köprülük taşları bir an akdem kat' ve nakli

mühim ve muktazi olmağla bâlâda mestur çaplara göre matlûb olan cem'an 4000 aded taşları üçâleten kat'ü ihraç ve Dersaadetim e naklolunmak bâbında bundan akdem şerefriz-i südur olan emri âlişanım mucibince zikrolunan taşların bir danesi girüye kalınmamak ve hisaplara göre muvafık ve noksan olmamak şartıyla şimdiyedek ve naklolmak cümle üzerine lâzime-i dikkat iken mâza zatlerinizde merkûz olan rehavet ve tekâsülleriniz sebebiyle zikrolunan ecnas taşlardan bir danesi gelmeyüp fakat çaplarından bir miktar köprülük taş vürüd idüp matlûb olan taşlar tekmlen vâsıl olmamaktan nâşi emri binanın tatiline bâis bir keyfiyet olacağı vâreste-i kayd-ü beyan olmağla bu bâbda müstahakk-ı inayet âteşbar-ı hüsvânem olacaklarınızdan gayri her birerlerinizin haklarında iktiza eden tedibatın icrasında dakika fevt olmayacağını ba'delmülâhaza bâlâda mezkûr çaplara göre matlûb olan 4000 aded ecnas taşları eğer şimdiyedek kat'ettirmediniz ise bundan sonra bir an ve bir dakika tehhür ve terahiye ruhsat ve cevaz göstermeksizin vürüd-ü emri şerifimde bilâtevakkuf kat'ü ihraç ve Dersaadetim e irsâl ettirmeniz fermanın olmağın tekiden ve isti'âlen bu def'a dahi işbu emri âlişanım isdar ve irsâl olmuştur. İmdi vusûlünde ebniye-i mezbûre ebniye-i saireye kıyas olmayıp bir saat mukaddem bina ve inşası irade-i hüsvânem taallûk etmekten nâşi matlûb olan lâzime-i ebniyenin tedariki hususunda serimu kusur ve tekâsülleri ihşas olanlar her kim olur ise olsun tedib akzayı metalib-i şâhanem olduğu ma'lûm oldukça bâlâda mestur esaslara göre muvaf-ı matlûb olan taşları bir an akdem kat'ü ihraç ve serian Dersaadetim e nakl-ü isale ihtimam ve dikkat cylesesiz. Şöyle ki maazallahü taala bundan sonra dahi avk-ü tehir ve yahud çaplarından noksan irsâl ile ta'tili ümura bâis olmak ihtimalleriniz olur ise tedib ve güşmal olacaklarınız mukarrerdir. Heman ana göre intibah ve basiret üzere hareketiniz matlûb-ı hümayunum olduğu veçhile taşları tekmlen isale sarf-i

nakdine-i kudret eylemeniz bâbında fer-
man-ı âlişanım saadır olmuştur.

13 Muharrem 1181

4

Bina ve inşasına defterdar-ı şıkk-ı evvel saadetlû İbrahim Sârim Efendi'nin memur olduğu cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünlehb Ebülfeth Sultan Mehmed Han tâbe sarahü camii şerifinin minareleri kibel-i ramazan-ı şerifte bina ve ta'mir olunmağla mukaddemâ ma'rifet-i şer'ile tahrir olunan asıl keşif defterinde zikrolunan minarelerin masraf-ı ta'mirleri yalnız 4505,5 kuruş olmak üzere muharrer ve mestur olup lâkin ma'rifetle kemal-i taharri ve dikkat olunarak zikrolunan iki adet minarelerin şerefe petekleri ve külâhlarına varınca ve yaldızlı alemleri yaptırılıp tekмили min hayselmecmu' iki kese akça ve 189 kuruş masraf ile karin-i husûl olup meblağ-ı mezbur iki kese akça ve 189 kuruş masrafı asıl keşfinden aşağı varıldukta altı buçuk kese akça ve 66,5 kuruş noksanı ile sa'y-i miri olmağla asıl keşfinden derkenar ve hisab olunmuş bir kıt'a suret-i defteri huzur-ı âliye takdim olunup Baş-Muhasebeye kayıd ve suret itası mumailiyyh Sârim İbrahim Efendi takririyle arzetmeğin Baş-muhasebeye kayıd ve suret verile deyü ferman-ı âli saadır olmağın Baş-Muhasebe'ye suret-i defteri keşfiyle kaydolunup suret ve Hazine ket-hüdası ağa hazretlerine dahi başka suret verilmek ferman buyurulmağın mucibince iki kıt'a suret verilmiştir (Aynı sahifede keşifnâme methi mevcuddur).

19 Muharrem 1181.

5

Ecdâd-ı izâmımdan cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünlehb Ebülfeth Sultan Mehmed Han tâbe serahın âsâr-ı celilelerinden İstânbu'l'da vâki' zelzele takribi ile tecdidine mübaşeret olan cami-i şerifleri ebniyesine iktiza eden külhan tabanı misillû iki bin aded taşların bir an akdem D e-

r i â l i y e m e nakli muktazi olup lâkin zikrolunan taşların ahcâr-ı sâireye kıyas olunmayup K a r a m ü r s e l sefinelerine tahmil olunması mümkün olmamakla (۲) مالی kariyesi iskelesinde mevcut at kayığı ta'bir olunur kayıklarında iki adet kayık tedarik ve K a r a m ü r s e l iskelesine irsâl ve zikrolunan taşlardan tahmil ve D e r i â l i y e y e tesyir ettirilmek ferman olmağın işbu emri âlişanım isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde siz ki nâib ve iskele emini ve zâbitan ve sairelersiz, ebniye-i mezkûre saire kıyas olunmayup bir saat mukaddem bina ve inşasına irâde-i âliye-i mülûkâne taallük eylemekten nâşi zikrolunan ahcâr iskele-i mezburede hâzır ve âmâde olmağla sâlifizzikr (۲) مالی kariyesi iskelesinde mevcut at kayıklarından iki adet kayık tedarik ve K a r a m ü r s e l iskelesine sevk-ü tesyir ve ahcâr-ı mezkûreden tertip ve bir kadem akdem D e r i â l i y e y e irsâl ve tesyire ihtimam ve dikkat eylesiz. Şöyle ki mazallahü taalâ zikrolunan ahcârın tedarik ve irsâli hususunda tehir ve terahi misillû halâta cesaret ile ta'til-i umura bâis olmak ihtimaliniz olur ise tedib ve güştmal olacaklarınız mukarrerdir. Heman ana göre intibah ve basiret üzere hareket ve matlûb-ı hümayun olduğu veçhile zikrolunan ahcârın bir saat mukaddem D e r i â l i y e y e irsâl ve tesyir ve tekmiline sarf-ı nakdine-i kudret eylesiz deyü G e k b u z e nâibine ve iskele emini ve yeniçeri serdarı ve sair â'yân-ı vilâyet ve iş-erlerine hitaben emri şerif verilmiştir.

22 Muharrem 1181.

6

K o c a e l i sancağı mutasarrıfına ve K e f k e n ve Ş i l e ve sair ol havâlide vâki' kazaların kuzat ve nüvâbina ve voyvodalar ve yeniçeri serdarları ve â'yândan H a c ı M e h m e d ve sair â'yân-ı vilâyet ve iş-erlerine hüküm ki: Ecdâd-ı izâmımdan E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n ' ın İ s t â n b u ' l ' d a v â k i c a m i - i ş e r i f i b u n d a n

akdem biemrillah-i taalâ vuku' bulan zelzele takribi ile münhedim olmaktan nâşi lie'lülüstihkâm müceddeden hafri temel ve iskara ile kemal-i metanet ve resanet üzere binasına irade-i âliye-i mü-lûkânem taallûk idüp cami-i şerif-i mezkûr esasına vaz' için iktiza eden kereste siyah meşe ve palamud meşesi ta'bir olunur eşçardan olmak üzere K e f k e n kurbünde vak'î merhum ve mağfurûn-keh' A t t k V a l d e S u l t a n vakfı olan E ğ r e k nam koruda ol makule eşçarın kesret ve vefret ve iskeleye kurbiyeti olmak takribiyle koru-i mezkûrdan kat' için vakf-ı mezbur mütevellisi tarafından dahi mahsus mübaşir tâ-yin ve neccar kalfasiyle gönderilen şap ve endâzeve muvafık olmak şartıyla koru-i mezkûrdan mikdar-ı kifaye kereste kat' ve semt olan iskeleye nakl ve kadr-i ma'ufu üzere icab eden ücret-i kat'iyye ve nakliyyeleri mübaşir-i merkum yedinden an nakdin renberana teslim birle bir an akdem sefinelere tahmil ve muaccilen D e r s a a d e t i m e tesyir ettirilmek üzere çend rûz mukaddemce saadır olan emri âlişanım vekil-i müteveili ve mübaşir-i merkuman yedleriyle A ğ a ç l ı ve T a ş k ö p r ü nahiyeleri mahkemelerine vürud ve zikrolunan vakf eğrekler keşt-ü güzar olundukta fakat onbir aded siyah meşe eşçarı bulunup ma'dâ eşçar palamud ve gürgen olduğu nahiyeteyni mezbureteyn nâibleri eğerçi i'lâm etmiş. Lâkin cami-i şerif-i mezkûrun vaz'-ı esası matlûb olan siyah meşe kerestesi vücudunda lâbüd olmağla gerek zikrolunan vakıf koruda ve gerek etraf ve eknafta velhasıl bulunmadığı halde S a k a r y a 'ya varınca bulunan mahallerden lüzumu mertebe kereste kat'ü nakli ehemmi meham-ı lâzimül ihtimamdan olmağla tekiden ve isti'câlen işbu emri celilülkâd-irîm isdar ve irsâl olunmuştur. Vusûlünde bervech-i muharrer cami-i şerif-i mezkûre iktiza eden kereste bir an akdem ma'rifetleriniz ile gerek koru-i mezkûrdan ve gerek sair cibalden kangı mahalde bulunur ise tekmlen kat' ve naklettilmesi sizlerden matlûb-ı hümayunum olmağla vakıf eğreklerde yoktur deyü o

makule kelâm-ı vâhi ile matlûb olan kerestenin kat'ü irsâli tehir ettirilmeyüp ol havalide her ne mahalde olur ise her bir kerestenin kalınlığı ve tulü gönderilen çap ve endâzeve muvafık ve iki başı bir olmak üzere ma'rifetleriniz ile mikdar-i kifaye kereste kat'ü nakle mübaderet eylesiniz. Şöyle ki fukaray-i ahali-i raiyetî siyaneten meccanen kat'ü nakl teklif olunmayup ecri misilleri verilerek istihdamları fermanım olduğuna binaen bit an akdem temşiyet-i kâre dikkat ve ihtimam ve bu bâbda edna mertebe ihmal ve müsamaha ve haddi cânibden noksan ve iğri ve amele gayri sâlih ağaçlardan kat' ile eşçar-ı vakf izaat ve yahud matlûb olan kerestenin ücret-i kat'iyye ve nakliyesi kadimden ol taraflardan kereste kat'iyle melûf ashab-ı sefeinden aldıkları ücretten ve beynelahali meşhur ve mütearif olan fiyattan ziyade akça talebiyle beytülmalı müslimin ve cânib-i mirfyi gadr-ü hasaret ve yahud vakt-ü zamanıyla amele mahalline adem-i irsâl ile ta'tili maslahat-i mühimmeye mübaderet eylemek ihtimalleriniz olur ise her biriniz nefy'ü iclâ ve kalebend misillü tedibat ile iktifa olunmayup tertib-i ceza ile mücâzât olunacaklarınız mukarrerdir. Ana göre bu hususu ümür-ı sairenize takdim birle temşiyet-i mecaliye bezli tâb-ü tâkat ve hilâf-ı rizayı hümayunum hareketten tevakkı ve mücanebet eylemeniz bâbında ferman-ı âlişanım saadır olmuştur.

24 Muharrem 1181.

7

R u m e l i vâlisi vezir M e h m e d P a ş a 'ya ve E l b a s a n sancağı mutasarrıfına ve sabika lâğımçı-başı olup ol havalilerde olan emlak-i hümayun çiftlikleri zabiti olan Ç a p r a s l ı H a s a n ziyde mecdehuya hüküm ki; E c d â d ı izamımdan E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n 'ın âsâr-ı celilelerinden İ s t a n b u l 'da ma'bed-i kadim olan cami-i şerifleri bezinüllahü-taalâ zelzele takribi ile rahnedar olup hâlâ devlet-i aliyemde bilfiil baş-defterdarım olan İ b r a h i m S â r i m d â-

mâ uluvvchu ma'rifetiyle tecdid ve bina-
sına irâde-i aliyem taallük etmekle esas
duvarlarına vaz' için K a r a m ü r-
s e' l'den kat'ü nakli iktiza eden ahcârın
bir an akdem nakil ve ihzarı lâbüd olup
E l b a s a n' sancagında A r n a v u d-
b e l g r a d'ı kazasında vâki' Ruz kariye-
yesinden Ö m e r ve kârüdaşı A l i
ve B e k i r ve İ r v a kariyesinden İ b r a h i m
ve Ö l g i kariyesinden Y ü s u f ve B o l o n y a
kariyesinden İ b r a h i m ve S a l a kariye-
yesinden A l i nam kimesneler ile
B r e j ü a n' kariyesinden Y o r g i
ve K o l o d i p l o d ü ş t i k' kariye-
sinden A n a ş t a ş' nam zimniler hâ-
lâ karye-i mezkûrlarında sâkin oldukla-
rına binaen iktiza eden ahcârın işbu se-
ne-i mübarekede vakfı tesyirde kat'ü
nakli için mezbûrların ihzarları muktazi
olmağla imdi sen ki vezir-i müşarünleyh-
sin, mesturülesami taşçıları inzimamı
re'y ü ma'rifetin ve liva-i mezbûr muta-
sarrafı ma'rifeti ve zâbit-i mumaileyh mü-
başeretiyile kariyelerinde ve sair bulun-
dukları mahalden ahz ve kurra-i mezbu-
reden âhir 15, 20 acemi dahi intihab ve
maiyyotlerine bir mu'temed âdem terfik
ile bir mâhalde meks ü tevkif ettirilmek-
sizin acele olarak D e r s a a d e time
irsâl ve ihzar olunmaları bâbında bun-
dan akdem isdar ve irsâl olunan bir kıt'a
emr-i âlişanım mucibince fakat yedi ne-
fer taşçı üstadları mevcut bulunmakla
kariben irsâllerine mezbûr sırasıyle hüsn-i
taahhüd eylediğin bu def'a gönderdiğin
bir kıt'a memhur kaıimende tahrir ve ye-
di neferden ziyadesinin tedariki kabil
blmadığını E l b a s a n' ve A r n a v u d
b e l g r a d'ı nâibleri başka baş-
ka il'âmlarında tastir etmişler. Ebniye-i
mezbure ebniye-i mezkûre ile saire kıyas
olunmayup baş defterdarım müşarünle-
yih ma'rifetiyle bir saat mukaddem ve
tekmili akzayı mürad-ı padişahânem olup
ve alêlhusus ebniye-i mezkûreye iktiza
eden esnaf-ı amele ve levazim-ı sârenin
tedariki hususunda a'zâr-ı vâhibe iradına
teşebbüs birle emr-i binanın ta'tiline
sebeb ve âmil olanlar her kimler olur
işe olsun tedib ve tenkilleri lâzime-i hal-

den olduğu mâlûmun oldukta zinhar ve
zinhar tehir ve terahiye nûsâat ve cevaz
göstermeksizin ber-muktezayı tahrirat
mevcud bulunan yedi nefer taşçı amelesi
bilâ tevakkuf D e r i a l i y y eme ir-
sâle müsareat ve bâlâda mezkûr mahal-
lerden ve mahall-i saireden dahi teftiş ve
tefahhus olunarak kadri kifaye üstad
taşçı ameleleriyle onbeş yirmi nefer ace-
mi dahi alâeyyihalin tedarik ve intihab
ve yanlarına âdem tâ'yin ile D e r i a l i y y eme
irsâl eylemek fermanım ol-
mağın tekiden ve isti'câlen bu def'a da-
hi işbu emr-i âlişanım isdar ve irsâl olun-
muştur. İmdi vusûlünde husus-ı mezbûr
hususat-ı saireye kıyas olunmayup mer-
humu müşarünleyhin âsâr-ı celilesinden
olan camii şerif-i mezkûrun bina ve it-
mamı ahcâr-ı lâzimesinin tedarik ve
tekmiline muhtaç olduğuna binaen mer-
kumların hizmet-i mezbûrde istihdamla-
rı için serian ihzar ve mevcud ettirilme-
leri senden matlûbum olmağla kat'a te-
hir ve tevakkufa riza ve cevaz göstermek-
sizin ber-muktezayı tahrirat mevcud bu-
lunan yedi nefer taşçı amelelerini vü-
rud-ı emr-i şerifimde D e r i a l i y y eme
irsâle müsareat ve sair ol havalilerde tef-
tîş ve tefahhus olunarak üstad taşçı ame-
lelerini her ne veçhile ve her ne tarikle
olur ise olsun inzimamı ma'rifet ve ih-
mamın ve liva-i mezbûr mutasarrafı ve
zâbiti mumaileyhüma ma'rifetiyle kari-
yelerinden ve sair her ne mahalde ise
buldurup ve kurra-i mezbûrede ve sair
ol havalilerden onbeş yirmi nefer mikta-
rı acemi dahi intihab ve yanlarına mu'te-
med âdem tâ'yin ile serian ve âcilen D e r i a l i y y eme
tesyir sarf-ı küll-i mik-
net eylesin ve siz ki mirmiran ve ku-
zat-ı mumaileyhümasız, sizler dahi bu
bâbda sarf-ı vüs'ü kudrêt ve ihmal ve
müsaheleden mücahebet eylesiniz ve
sen ki zâbit-i mumaileyh C a p r a s l i
medehusun, camii şerif-i mezkûrun bir
an akdem tekmili matlûb-ı hümayunum
olduğu ecilden bu bâbda a'zâr-ı vâhibe-
den feragat ve ahcâr kat'ına iktiza eden
mesturülesami taşçılardan mevcud bu-
lunan yedi neferi acele irsâl ve teftiş ve
tefahhus olunarak dahi ziyade bu-

lunan taşçular ile on beş yirmi nefer ace-
mi dahi intihab ve yanlarına âdemler tâ-
yin ile mukaddem ve bu defa şerefrizi
südur olan evamir-i aliyem muciblerin-
ce bir an akdem D e r i a l i y y eme
sevk ü irsâl ve ihzara ihtimam ve dikkat
ve maazallahü taalâ bir neferini firar ve
yahud mahalli âhirde ikamet ittirmek ih-
timali olur ise ta'tili ümur-ı mühimme-
ye bâis olacağına binaen sonra bir dürlü
özür ve cevabın isga olunmayup tedib
ve güşmal olacağı emr-i mukarrerdir.
Ana göre mütebassirane hareket etmek
bâbında ferman-ı âlişan saadır olmuştur.

27 Muharrem 1181.

8

İftiharülümera v'el-ekâbir müstec-
mii cemiül-maali v'el- mefahir bilfiil baş
defterdar S â r i m İ b r a h i m dâ-
me ülüvvehu ma'rifetiyle İstanbul'da vâ-
ki' E b ü l f e t h S u l t a n M e h-
m e d H a n tâbe serahü camii şerifi
ba'delhedm esasından müceddeden bina
ve inşa olunmasına irade-i aliye-i mülû-
kâne taallük idüp iskele ve sair ümur-ı
ebniyye iktiza eden ecnas-ı kereste vakt-ü
zamaniyle kat'ü naklettirilmekte lâbüd
olduğuna binaen diğer emri şerefimle
kat'ı matlûb olan ecnas-ı kerestenin nak-
li için üç kıt'a sefayin hatab naklinden
afv ve cami-i şerif-i mezkûr kerestesi nak-
line tahsis ve tâyin kılınup lâkin matlûb
olan keresteleri evvel beevvel cibalden
kat' ve iskeleye sevk ve nakline kifayet
mikdarı arabalar tâyin olunmak muktazi
olduğunu ehlî vükuf ihbar ve inha ve ol
havalide kereste kat'ü nakliyle melûf olan
D a v i t ve şeriki A n d r i y e oğlu
Y a n a k i'nin yirmi aded arabaları hid-
met-i mezkûreye tahsis kılınup hatab nak-
li ve âhir vechile tazyik olunmadıkları
halde cami-i şerif-i mezkûre muktazi ecna-
s-ı keresteyi cibalden kat'ü nakli iltizam
edecekleri ifade ve ibna olunmağla sen ki
T u r n a c ı - başı mumaileyhsin, cami-i şe-
rif-i mezkûr cedit emcedim mişarüni-
leyhin âsar-ı celilesinden ma'bed-i ka-
dim olup serian tekmili matlûb-ı hüma-
yun olmağla işbu sene-i mübarekede
saire sirayet eylememek ve iktiza eden

keresteleri vakt-ü zamaniyle kat'ü nak-
leylemeleri şartıyla mesfurların yalnız
yirmi kıt'a arabaları ancak kereste kat'ü
nakline tâyin tahsis kılınmağla işbu
emr-i celilülkadrım vusûlünde keyfiyet
malûmun olup mesfurların yirmi kıt'a
arabalarına hatab kat'ü nakli teklifi ile
taarruzdan mücanebet ve iktiza eden ec-
nas-ı kereste kat'ü nakillerine muhalefet-
ten feragat birle matlûb olduğu üzre ec-
nas-ı kereste kat'ü nakleylemelerine ikti-
zasına göre tarafından muavenet eyleye-
sin ve siz ki nâiblersiz, sizler dahi mu-
cib-i emr-i şerifimle amel ve hareket ve
mesfurların yirmi kıt'a arabalarına âdem-
lerinin matlûb olan ecnası keresteyi
kat'ü nakleylemelerine mümanecattan ve
hatab kat'ı teklifi ittirmekten ve eyle-
mekten tehaşi ve mücanebet eylesiz
deyü S i l e ve A ğ v a nâiblerine
ve ocak tarafından hatab tesyirine me-
mur turnacı-başı ziyde mecdehuya em-
ri şerif verilmiştir.

29 Muharrem 1181.

9

E d i r n e kadısı ve E d i r n e
bostancı-başısına hüküm ki,

Ecdâdı izamımdan cennetmekân
E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d
H a n'ın İ s t a n b u l'da vâki' camii
şerifi duvarlarının rabt ü istihkâmına
iktiza eden âhen çenberler ve mühim-
mat-ı saire için S a m a k o v ve S o f-
y a ve F i l i b e ve ol havalilerden
mübayaası tertib ve fermanım olan 1500
kantar samakovî âhen-i hamdan peyder-
pey mahruse-i E d i r n e'ye vürud et-
tikçe derakab arabalara tahmil ve T e k-
f u r d a ğ ı iskelesine nakil ve teslim-
de ihtimam eylemen lâzime-i zimmetin
iken camii şerife mahsus âhen-i hamdan
elli kantar mikdarını bilâ ferman sen ah-
zeylediğin sem'i hümayunuma reside ol-
makla bu hususta müstehikkı itab ve
ikab olmuştur. Cami-i mezkûr ebni-
ye-i saireye kıyas olunmayup bir saat
mukaddem baş defterdarım İ b r a h i m
S â r i m dâme ülüvvehu ma'rifetiyle
bina ve tamir ve tekmili matlûb-ı hüma-
yunum olmağla zinhar ve zinhar tehir

ve terâhiye rûhsat ve cevaz göstermeksi-
zin hilâf-ı riza harekete mübaderet bir-
le bilâ fermân ahz ve makbuzun olan el-
li kantar âhen-i hamîn bir vakiyye ve bir
dirhemi noksan ve girüye kalmamak şar-
tiyle vürüd-ı emri şerifimde bilâ tevâk-
kuf arabalara tahmil ve acele olarak
T e k f u r d a ğ ı iskelesine nakl'ü tes-
yir ve keyfiyeti D e r i a l i y y e m e tahrir
ve ilâm eylemen fermânım olmağın has-
seten işbu emri âlişanın isdar ve irsât
olunmuştur. İmdi vusûlünde bervech-i mu-
harrer mübayaası fermânım olan âhen-i
hamîn tekmlen D e r i a l i y y e m e
nakli ehemmi meham-i lâzımıhtimam-
dan olmağla mazallahü taalâ bilâ fer-
mân makbuzun olan âhen-i ma'lûmun
iskele-i mezbure nakli hususunda bun-
dan sonra dahi mikdar-ı zerre kusur
ve füturun rûnûma ve ihsas olun-
mak lâzım gelirse bir türlü cevaba
kâadır olamayup gazab-ı âteşbar-ı hüsr-
vâneme mazhar olacağın muhakkak ve
melzuum olmağla ana göre intibah ve basi-
ret ile hareket ve itmamı kârde mübtela
olacağın nedamet-i vicdanı fikr ve mülâ-
haza ve selâmet-i hâlin elzem ise hilâf-ı
rizayi hümayunum harekete cesaret ile
bilâ ferman mevcudun olan âhen-i hamî
bilâ tevkif arabalara tahmil ve iskele-i
mezbure nakl'ü tesyir olacağını tahrir ve
itham-ı müsarreat ve avk ü tehîr misillü
vaz'ü hareketten ziyade tehaşi ve müca-
nebet eyleyesin ve sen ki mevlânayı mu-
maileyhsin, mucib-i emri şerifim üzre
amel ve hareket ve bostancıbaşı mumai-
leyhin makbuzu olan âheni arabalara
tahmil ve Tekfurdağ iskelesine naklettir-
rüp key D e r i a l i y y e m e arz ü
ilâma mübaderet eylemek bâbında fer-
mân-ı âlişanın saadır olmuştur.

3 Safer 1181.

10.

Cennetmekân hüdâşiyân merhum ve
mağfurüleh E b ü l f e t h S u l t a n
M e h m e d H a n hazretlerinin tür-
be-i şerifeleri civarında vâki' halile-i ce-
lilelerinin türbe-i lâtifeleri saadır olan
fermân-ı âli mucibince müceddeden son
küfeki taştan bina ve tekml olunmağla

yümnü himemi hazarat-ı evliyayı niâmî
ile mesarifinde tetkik ve taharri olunup
mecmuu 1780 kuruşa bâliğ olmağla vech-i
muharrer üzre Baş-Muhasebe'ye kaydo-
lunup mumaileyh tarafına suret ve en-
derun-ı hümayun hazinesinden mesarif-i
cami-i şerif-i müşarünileyh için alelhisab
itâ olunan akçadan meblağ mezbur füt-
runihade ve mahsûb olunmak üzere saa-
detlü hazine kethüdası ağa tarafına da-
hi başka suret verilmek bâbında tahrir
olunmağla takrir mucibince Baş-Muhas-
sebe'ye kaydolunup iki kıt'a suret veril-
mek için ferman-ı âli saadır olmağın mu-
cibince hazine kethüdası ağa tarafına
başka suret verilmekle mumaileyh haz-
retleri tarafına dahi suret verilmiştir.

19 Safer 1181.

11

İ s t a n b u l ' d a vâki' ecdâd-ı kirre
mümdân cennetmekân firdevsâşiyân mer-
hum ve mağfurüleh S u l t a n M e h m e d
H a n hazretlerinin müceddeden bina ve
inşasına irâde-i aliyye-i hüsr-
vâne taallük eden camii şerifi temelîne
vaz' için siyah meşe ta'bir olunur eşşar-
dan iktiza eden bin kıt'a kereste K e f k e n
kurbinde vâki' merhum A t i k V a l d e
S u l t a n tâbe seraha vakfı olan E ğ r e k ' t e n
ve nehr-i S a k a r y a ' y a varınca bulunan
mahâllerden kat' ve semt olan iskelelere
nakl ve ücret-i kat' iyye ve nakliyyeleri
mübaşir yedinden verilmek üzere saadır
olan emri âlişan mucibince sen ki mirmiran-ı
mumaileyhsin, tarafında mübaşir-i merkumun
maiye-tine bâ buyuruldu âdem terfik ve A ğ a ç l ı
ve K a n d ı r a ve Ş e y h l e r ve K a y m a s
kazalarına tesyir olunduğunda A ğ a ç l ı
kazası ahâlileri 150 aded dahi ziyade
siyah meşe kerestesi kat'ü nakl ederiz ve
lâkin beher adedine dörder kuruş muhtaçtır
deyü ikişer kuruşa râzi olmayup illet-i vâhibe
irad eylediklerini kazâ-i mezbur nâibi ilâm
ile mübaşir-i merkumu def'e ictisar ve
K a n d ı r a kazasının nâibi ve âyân-ı vilâyet
ve iş-erlerini dahi mübaşir-i merkum ile
kalkup G a l a t ' d a vâki' merhum S u l t a n
evkafından M ü l

bu (?) karyesi kurbinde vâki' E ğ r e ğ e varup ledel muayene yirmi aded eşçar bulunmağla kat'ı vakıf ve çiftlik kethüdası taraflarından âdeme muhtaç olduğunu ilâm ve K a y m a s kazası ahalipleri dahi 60 aded eşçar tedarik ve kat'a taahhüd ve lâkin kat'ıye ve nakliyesine üçer kuruş taleb ve ilâm ve Ş e y h l e r kazası ahalipleri çap ve endâzeye muvafık eşçar yoktur deyü külliyyen def'e ibtidar eylemeleriyle temşiyet-i madde zımnında matlûb olan bin adet kerestenin 300 adedi A ğ a ç l ı kazasından, 300 adedi K a y m a s kazasından ve 200 adedi Ş e y h l e r kazasından ve 200 adedi K a n d ı r a kazasından tertip ve zikrolunan kazalarda vâki' eğreklerden koru-i hümayun ve sair cibalden ve kendülerin sahiblü gediklerinden teknil olunmadığı halde her bir kaza ahalipleri sehimlerince iktiza eden keresteyi kangır kazasına teknil ederler ise bieyyihâlin kat' ve mümkün olmaz ise B o l u , K a r a s u ve D o m a n i ç dağlarından kat'ü nakle muhtaç olduğunu memhur kaimende tahrir ve inha eylemişsin. Hâsılı kelâm cami-i şerif-i mezburun beş on gün zarfında vaz'ı esasına mübaşeret üzere olunmağla iktiza eden 1000 aded kerestenin çap ve endâzeye muvafık olmak şartıyla çend ruz zarfında bilâ kusur kat'ü nakl ve fsali ehemmi meham-lâzümülihtimamdan olup K a y m a s kazası ahalipleri üçer kuruşa râzi olup A ğ a ç l ı kazası ahalipleri dörder kuruş mütalebesinde olmaları iskele-ye kurbiyet ve bu'diyeti cihetinden olmadığı surette onbeşer zira'ı tam olanları üçer kuruşa ve on üç ve onikişer zira olanları dahi iktizasına göre fi ile icab eden kat'ıye ve nakliye ücretleri mübaşir-i merkum yedinden verilerek mecmuu gönderilen çap ve endâzeye muvafık ve iki başı bir budaklu meşe tabir olunur sağ ağaçlardan olmak veçhile 300 kıt'ası A ğ a ç l ı ve 300 kıt'ası K a y m a s 300 kıt'ası Ş e y h l e r ve 200 kıt'ası K a n d ı r a kazası ahaliplerinden muaccilen kat'ü nakl ettirilmesi tensib-i hümayun olmağın imdi vech-i meşruh üzere bir an akdem ve bir

saat mukaddem kat' ve mübaderet ferman olup hasseten işbu emr-i celilülkadrim isdar ve irsâl olunmuştur. Bundan sonra dahi bazı a'zar-ı vâhibe ile kereste-i mezkûreden zikrolunan kazalar ahaliplerinin sehimlerinden bir adedi girüye kalmamak ve yahud mikdar-ı çapından noksan olmak lâzım gelirse hükkâm ve zabitanı muhkem tebid ve güşmal olduktan sonra bieyyihâlin buldurulup ne mikdar fazla baha iktiza eder ise kendilerden tazmin ettirileceği emr-i mukarrerdir. Ana göre ol mikdar keresteleri marizikr kazalar ahaliplerine bulunan mahallerden uçâleten kat'ü nakl ve üçer kuruştan icab eden ücret-i kat'ıye ve nakliyelerin bilâ kusur aldıklarından sonra ziyade mütalebesinden tahzir eylesin ve fukara-i ahali-ü raiyetin hallerine terahhumen bervech-i muharrer üçer kuruşa kat'ü nakleylemeleri ferman olduğu malûmlarınız olup üç beş gün zarfında ol mikdar keresteyi kusursuz bulunan mahal'lerden bieyyihâlin kat'ü nakle mübaderet ve bir kıt'asının afv-ü tenzili kaabil olmadığı dahi meczumları olup ana göre uçâleten bervech-i teknil kat'ü naklettirmeye sarf-ı tâb ü takat ve eğer vaktiyle erişmemek lâzım gelirse vech-i meşruh üzere tedib ve tenkil olacaklarınız muhakkak bilüp ana göre amel ve hareket ve sen ki mübaşir-i merkumsun, sen de ferman olduğu üzere temşiyet-i umura bezli-ü vüs'ü kudret eylesin deyü K o c a e l i sancağı mutasarrıfı A b d u r r a h m a n P a ş a 'ya ve A ğ a ç l ı ve K a y m a s ve Ş e y h l e r ve K a n d ı r a ve sair ol havalide vâki' kazaların kuzat ve nüvabına ve koru zabitleri ve tahta serdarına ve yeniçeri serdarları ve â'yân-ı vilâyet ve iş-erlerine ve bu hususa mübaşeret ile ol cânibte olan O s m a n ziyade kadrehuya hitaben emr-i şerif verilmiştir.

27 Safer 1181.

— 12 —

Cennetmekân huldâsiyan merhum E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n tâbe serahın müceddeden bina ve inşasına mübaşeret olunan cami-i şeri-

fi temeine iktiza eden od taşı nakli için G e k b u z e tarafından tâyin olunan kayıklar vâfi olmayup tehir-i maslahata bâis olduğu M a r m a r a tarafından ahcâr nakline muayyen ve mahsus B u h t e r ve S a b o t e ve L i g o r nam üç nefer zimmi reisler süvar oldukları sefineleriyle K a r a m ü r s e l'den od taşı nakli eshel ve bir an akdem tekmil-i ümura vesile olmağla sen ki reisler kethüdası ve M a r m a r a nâibi mumaillehyümasız, lâzım gelen navlları tamamen kendülere verilmeğe üzere K a r a m ü r s e l cânibinden nakli iktiza eden taşları ucâleten sefinelerine tahmil ve D e r s a a d e t e tesyir eylemeleri için ol cânibten tesyire ihtimam etmeniz fermanım olmağın hasseten işbu emr-i celilülkâdrim isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi bervech-i muharrer rüesayi mesfurunu süvar oldukları sefineleriyle hidmet-i mezkûre için K a r a m ü r s e l cânibine sevk ve tesyir ve mevcut bulunan taşları bir an akdem D e r s a a d e t i me nakl ü tesyir ettirmeye ihtimam ve dikkat eyleyesiz. Siz ki K a r a m ü r s e l nâibi ve a'yân-ı vilâyet-i mumaillehyümasız, sefineler ol tarafa vardukta mevcut olan ahcârı derunlarına tahmil ve bervech-i ta'cil navl verilmeğe üzere D e r s a a d e t i me nakl ü tesyir ittirüp avk ü tehir misillü hâlâtan tevakkî ve mübaadet idesiz deyü M a r m a r a ve K a r a m ü r s e l nâiblerine ve K a r a m ü r s e l kadısına ve taş nakline memur E l h a ç A h m e d ve reisler kethüdası E l h a ç H a s a n ziyde kadrehümaya hitaben emr-i şerif verilmiştir.

4 Rebiülevvel 1181

13

Cennetmekân behiştâşiyân merhum ve mağfurünleh E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n tâbe serahü hazretlerinin mahmiye-i İ s t a n b u l'da vâki' bina ve teccidine mübaşeret olunan camî-i şeriflerinin eczayı lâzime-i ebniyesinden olan ahcârın K a r a m ü r s e l cânibinden kat'ü nakline memur K a r a m ü r s e l

sükkânından H a c ı M e h m e d'in melûf olduğu hiyanet ve mcî'ânetinden nâşi inatiüb olan ahcârın vakt ü zamanıyla kat' ü naklinde tehir ve terahi günâ hareket ve naklettirdiği taşları dahî çaplarından dün ve amele gayri salih makulesi irsâl etmekten nâşi merhum-ı müşarünileyhin âsâr-ı celilesinden olan öyle bir mâ'bed-i lâtifin binası tehirine bâdi ve vakf-ı şerife gadr ü hasareti müeddi olduğu ecilden tedib ve güşmali icab etmekle, siz ki mirmiran ve nâib-i mumaillehyüma ve zâbitansız, merkurum H a c ı M e h m e d ba'dezin matlûb olan ahcârı bilâ tevakkuf tekmlen kat' ü nakl birle edayı hidmete teahhüd ve teahhüdünü icraya mübaderet ider ise febiha muradına kemafisabık tehir ü terahiye cesaret ider ise derhal ahz ve salâh-ı hâli oluncayadek kalebend olunmak üzere S e d d ü l b a h i r kalesine tesyir ve isal eylemeniz fermanım olmağın hasseten işbu emr-i celilülkâdrim isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde matlûb-ı hümayunum olan kat' ü nakli ahcâr maddesi ehemmi-ü umur-ı binadan olduğuna binaen merkurum H a c ı M e h m e d ba'dezin mücib-i emr-i şerifimle amel ve edayı hidmet-i lâzimesine ihtimam ve dikkat eder ise febiha ve tekâsül ve müsamahaya ictira ve cesaret eder ise bilâ tevakkuf ma'rifetleriniz ile ahz ve kale-i mezbure irsâl ve isale mübaderet eyleyesiz ve sen ki dizdar-ı merkumsun, merkurum H a c ı M e h m e d fermanım olduğu üzere kale-i mezbure sevk ve sana teslim olundukta muhkem ve kalebend eyleyüp bilâ ferman itlak ve firarından ziyade tevakkî ve mücanebet eylemeniz bâbında ferman-ı âlişanım saadır olmağın mucibince K o c a e l i sancağı mutasarrıfına ve K a r a m ü r s e l nâibine ve zabıtana ve S e d d ü l b a h i r kalesi dizdarına hitaben emr-i şerif verilmiştir.

II Rebiülevvel 1181.

14

Cennetmekân firdevsâşiyân merhum ve mağfurünleh E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n hazretle-

rinin âsâr-ı celilelerinden mahmiye-i İ s t a n b u l 'da vâki' teccidinde müba-şeret olunan cami-i şeriflerinin metanet ve istihkâmı için K a r a m ü r s e l den kat' ve peyderpey nakli matlûb olan 4000 aded ecnası ahcârın bu ânedek tekmilen vürudu memûl ve muntazır iken henüz 400 mikdarı taş gelüp kusu-runun adem-ı tehire dūçar olması, sen ki a'yân-ı merkumsun, ancak senin re-havet ve mel'ânetinden neş'et eylemiş olduğu zâhir olmağla mes'ûl ve muateb olmuşsundur. İşbu mah-ı rebitülevvelin üçüncü Perşembe günü cami-i şerif-i mezkûrun temeli vaz' ve bir taraftan binasına sarf-ı sa'y olmaktan nâşi mat-lûb olan ahcâr bir zarfında mecmu' kat' ü tesyiri ümur-ı mehamdan olup el-yevm mahall-i mezburde ma'mûl olan yedi aded ocakların dördünde beher yevm beşer altışar taş kat' olunmak üzere bu surette yedi ocaktan yevmiye otuz kırk taş kat' olunduğu bedihi ol-duğu cihetten beher hal haftada üç yüz mikdarı ahcârı alâ eyyihâlin irsâl ve tesyire mezid-i dikkat ve ihtimam eyle-mek matlûb-ı hümayunum olup bu yol-da bir an akdem temşiyet-i maslahat için bu def'a B o ğ a z i ç i'nde taş kat'ıyla melûf A r n a v u d taife-sinden on nefer üstad intihabı ve ol ta-rafa irsâl olunmağla ahcâr olan mahal-lerde i'mallerine muhalefet olunmayup matlûb-ı hümayun olan ahcâr vech-i muharrer üzere ocaklara tevzi' olunarak bir an akdem kat' ü ihraç ve peyderpev irsâline bezli vüs'ü makderet-i tam ey-lemek fermanım olmağın tekiden ve isticâlen işbu emr-i âlişanım isdar ve irsal olunmuştur. İmdi vusûlünde vech-i muharrer üzere irsal olunan ustaları ah-câr olan münasib mahallerde i'mal ve matlûb olan ahcârı tevzi'-i mezkûr üz-re mecmu' ocaklarından vakt-ı yesirde' ihraç ve peyderpey irsal ile hidemat-ı pesendide ibrazına ihtimam ve dikkat eylesesin. Şöyle ki maazallahü taalâ bun-dan böyle dahi ahcâr-ı matlûbe vaktiy-le erişmemek üzere gelür ise diğeri emr-i şerifim mucibince yalnız kalebendin ile iktifa olunmayup bilâ tevakkuf tertibi

ceza olacağı mukarrerdir. Ana göre ke-mal-i basiret ve intibah üzere hareket ve hilâf-ı rizayi hümayun olan hâlâtta te-vakki ve mücanebet eylesesin ve sen ki nâib-i mumaileyhsin, sen dahi mucib-i emr-i şerifimle hareket ve hilâfı harc-ketten tehaşi ve mücanebet ve mübaa-det eylesesin deyü K a r a m ü r s e l nâibine ve K a r a m ü r s e l â'yânı olan H a c ı M e h m e d ziyde kadrehuya hitaben emr-i şerif verilmiş-tir

11 Rebiülevvel 1181.

15

Cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünle E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n tâbe so-rah hazretlerinin cami-i şerifi mücedde-den bina ve inşa olunmak üzere bu esna-da vaz-ı esas olunmağla cami-i şerif-i mezkûr ebniyesi için iktiza eden mer-mer ahcârın bir an akdem nakline me-dar olmak için cami-i şerif-i mezkûr lâ-zimesi teknil olunmadukça gayri mer-mer ahcâr kat' ve furuht olunmasına bir dürlü ruhsat verilmek iktiza etme-yüp ol babda mukaddem tekidi havi emr-i âlişanım saadır olmuş iken bu es-nada hilâf-ı ferman ziyade baha ile âhi-re taş furuht olunduğu istima' olun-mağla imdi siz ki nâib ve voyvoda ve sairlersiz, müstehakk-ı itab ve ikab ol-muşsunuzdur. Bu hususun men'i ca-mi-i şerif-i mezkûr lâzimesinin bir an akdem ihzar ve teknil iradesinc müb-teni olup henüz levazım-ı cami-i şerif teknil olmaksızın bu makule bilâfer-man âhire taş ihrac ve furuhtunc ruhsat vermeniz böyle bir ma'bed-i kadi-min tehiri binasına bâdi ve imrar-ı vakt ile hasaret-i miriye müceddi olacağı-na binaen minbaid cami-i şerif-i mez-kûr bina-emini vekili olan H a c c - g â n - ı D i v a n - ı hümayundan kıld-vetülemâcid v'el-â'yan M i r A t a - u l l a h ziyde mecdelu tarafından memhur ve ma'mûlünbih mektub ol-madukça bir dane taş kat' ü furuhtüne ruhsat verilmemek fermanım olmağın hasseten işbu emr-i şerifim dahi isdar ve

mübaşir-i merkum ile irsâl olunmuştur. Vusûlünde keyfiyet ma'ûmlarımız olup ba'dezin kat'ouanan ahcâr-ı mermerden gerek cami-i şerife aliverüp ve gerek alivermeyüp girüye kalan ahcârın bir dânesini mir-i mumailayhin haber ve mektubu olmadıkça kimesneye verdirmeyüp gereği gibi infaz-ı emr-i âlişanım ihtimam ve dikkat ve hilâfından tevakkî ve mücanebet eylesin. Bundan sonra dahi maazallahü taalâ hilâf-ı emr-i âli harekete cesaret ile bir kıt'a ve bir pâre mermerin ahire fûruhtüne ruhsat vermeniz ihtimali olur ise sırren ve alenen tefahhus olunup haber alındığı saatte bilâ tevakkuf ahz ve habs ve Ş e d d ü l h a l i r kalesine kâlebend olunacaklarımızı yakinen ve tahkikan bilüp ana göre basiret üzere hareket ve mügayir-i emr-i âli bir pâre mermerin ahire verilmesine ruhsat ve cevaz göstermekten mücanebet eylesiniz. Ve sen ki mübaşir-i merkumsun, sen dahi maznun-ı emr-i âlişanım ile amel ve levazim-i cami-i şerif tekmilinedek infaz-ı emr-i şerifime ihtimam ve dikkat ve hilâfına hareket ideri olur ise D e r i a l i y y e m e tahrir ve iş'ara müsareat eylesiniz deyü M a r m a r a nâibine ve voyvodasına ve bu husus için tayin olunan ve sair kimesnelere hitaben emr-i şerif verilmiştir.

12 Rebiülevvel 1181.

16

Ecdâd-ı izamımdan cennetmekân firdevsâşiyân merhum ve mağfurünleh E b ü l f e t h S u l t a n M u h a m m e d H a n tâbe serahın İ s t a n b u l ' d a vâki, müceddeden bina ve inşasına irâde-i aliyye-i mülûkânem taallük eden cami-i şerifi temelîne vaz, için siyah meşe eşçarında kat'ü nakli iktiza eden 1000 aded kerestenin her biri onbeşer zira' olmak üzere mukaddem f'ân olunduğu veçhile kat' ve iskelelere nakliyyesiyle her kıt'asına üçer kuruş verilmek üzere 300 kıt'ası A ğ a ç l ı ve 300 kıt'ası K a y m a s ve 200 kıt'ası Ş e y h l e r ve 200 kıt'ası K a n

d ı r a kazaları ahalilerinden tertib ve fermanın olduğuna binaen ol babda saadır olan emr-i âlişanım kaza bekaza mehakimde tescil ve ahalileri müvacehelerinde kıraat ve mazmun-ı münifi işaat olundukta cümlesi vec-h-i meşruh üzere sehimlerine isabet edeni tedarik ve kat'a ve nakle rızalarıyla taahhüd ve ta'dil ve tesviye üzere kariye bekariye tevzi' ve defter olunup memhur ve mümza defterleriyle, sen ki mirmiran-ı mumailayhsin, bu defa Derialiyeme tahrir ve inha eylemişsin. Kereste-i mezbur meccanen matlûb ol- mayup cedd-i emcedim merhum-ı müşarünileyhin camii şerifi temelini tarsin için mukaddem ahalinin dilhahları üzere beher kıt'asına üçer kuruş fiat takdiriyle iskeleye hin-i nakil ve teslimlerinde an nakdin ashabına verilmek şartıyla kat'ü nakleylemeleri fermanım olmağın imdi işbu emr-i âlişanım vusûlünde cami-i şerif-i mezkûrun vaz-ı esasına mübaderet olunup bir an akdem zikrolunan 1000 aded kerestenin vüründünde lâbüd olduğu ma'lûmun oldukça kat'a tchir ve tevakkufa ruhsat ve cevaz göstermeksizin tevzi, ve defter olunduğu üzere her bir karye ahalilerinin sehimlerine isabet eden keresteleri fermanım olduğu üzere bulunan mahallerden çapı ve endâzeye muvafık olmak şartıyla uçaleten kat' ve derakab iskeleye nakl ve kabze memur mübaşir-i merkuma teslim ettirüp ba'dehu her bir keresteye takdir olunan üçer kuruştan ücreti kat'iyye ve nakliyyesini mübaşir-i merkum yedinden an nakdin bilâ kusur ashabına edâ ve teslim ve tamamen makbuzlarını müş'ir kaza bekaza ahalilerinden hüccet-i şer'iyye ahz ve mübaşir-i merkuma tevdi' ve bu bahane ile fukarayı ahali ve raiyyetten mübaşiriye ve harc-ı hüccet ve husus-ı saire ile bir akça taleb ve bir akça hakların ketm ve kat' olunmamak ve bir dürlü cevri eziyyet olunmamak hususlarına minkülülvücüh ihtimam ve sarf-ı makderet ve hem fukaranın daavat-ı hayriyelerin isticlâbına vüs-i miknet ve hilâf-ı rızayı hümayunum harekete mübaderet ile fu-

kârâyı raiyyete takdir olunan üçer kuruş bahasından bir akça ve bir habbesini nakl ve ya kat' ve yahud harc-ı hüccet ve mübaşiriyye namiyle akça almakta gayetülgaye tevakki ve mücanebet eylesiz, ve siz ki kuzat ve nüvab ve sairlersiz, mezbur bey' ü şira kabilinden olmakla bir an akdem câri olduğu üzere 1000 aded keresteleri tevzi' ve aynı vecihle bulunan mahallerden kat' ü nakle alelittifak müsareat ve iskeleye tekmlen nakl ve teslim eylediklerinde beher adedine üçer kuruştan scab eden akçalarını tamamen an nakid mübaşir-i merkum yedindon ashab-ı keresteye teslim ittirüp bu bahane ile gerek mirmirani mu-maileyh ve gerek mübaşir ve gerek sair zâbitana bir akça aldirmayup ashab-ı kerestenin hakları tamamen yedlerine vâsıl ve makbuzları olduğunu müş'ir başka başka hüccet ittirüp mübaşir-i merkuma tevdi' ve ibraz-ı tenaiyyete ve hitam-ı maslahate gayret ve harc-ı hüccet nâmiyle dahi bu babda akça mütalebesinden tevakki ve mücanebet ve bir akçasının keim ü kat'ından mübaadet eylesin ve sen ki mübaşir-i merkumsun, fermanım olduğu üzere kereste-i mezbur e iskeleye naklolunduktan sonra her bir adedine üçer kuruştan scab eden akçalarını ashab-ı yedlerine teslim ve ma'rifet-i şer' ile ve cümle ma'rifetiyle hüccet ettirüp yedinde hıfzeyesin. Şöyle ki ashab-ı kerestenin bir akça ve bir habbe hakları keim ü kat' olunmak lâzım gelür ise sırren ve alenen tefahhus ve sual olunup muhkem hakkından gelinceği mukarrerdir. Ana göre amel ve âkilâne hareket ve avk ü tehiri mücib hâlattan tevakki ve mübaadet eylesiz deyü. K o c a e l i sancağı mutasarri-İ. A. b. d u r r a. h. m. a. n. P a ş a 'ya ve A. ğ. a. ç. l. i ve K a y m a s ve Ş e y h l e r ve K a n d ı r a ve sair ol havalide vâki' kazaların kuzat ve nüvabına ve koru zâbitleri ve tahta serdarları ve sair yeniçeri serdarları ve â'yân-ı vilâyete ve bu hususa memur kılınan M e h m e d ziyde kadrehüme hitaben emr-i şerif verilmiştir.

12. Rebiülevvel 1181.

17

İ s t a n b u l'da cennetmekân hul-dâşiyân merhum ve mağfurünleki E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n tâbe serahın binasına mübaşeret olunan cami-i şerifi temaline vaz' için ol cânibten kat' ü nakli ferman olunan ahcarın serian nakli için mübaşir tayin olunan çukâdar avdet idüp hülâsa-i takririnde kârhaneye sahiblerinden A h m e d K e t h ü d a 'nın oğlu A z i z'in bu def'a kat'eylediği hâsından 2000 miktarı köprülük taş zuhur edeceği zâhir olup lâkin kârhaneye mezkûrede üçer nefer ustalardan gayri kim mesne olmayup sairleri kendü kârhaneleriyle meşgûl olmalarıyla hâlâ mevcut olan on dört nefer ustaların eğer cümlesi hâs-ı mezburdan ahcar kat'ına mübaşeret ider ise beher yevm bir kayık taş geleceğinden istibah olmadığını inha etmekle mevcut olan ondört nefer ustalar kendü kârhanelerini feragat ile merkum A z i z'in kat'eylediği hâsdarı ahcâr kat'ına mübaderet ile beher yevm hâs-ı mezkûrdan bir kayık taş irsâline müsareat ve cami-i şerifi mezkûr lâzimesi tekml olunmadukça kendü kârhanelerinde i'male ruhsattan mücanebet olunmak ferman olunmağın hasseten işbu emr-i celilülkadr isdar ve irsâl olunmuştur. Vusûlünde cami-i şerifi mezkûr temeli beher yevm ol tarafta birer kayık taş eristirilmesine muhtaç ve gelmediği halde ta'tile bâis olacağına binaen siz ki naib ve E l h a c M e h m e d siz, beher yevm birer kayık taş tedarik ve irsâli için bervecch-i muharrer on dört nefer ustaları ba'delyevm hitam-ı maslahatedek kendü kârhanelerinde i'malden kaldırılıp merkum A z i z'in hâsından iktiza eden ahcâr kat' ve i'mal ile beher yevm birer kayık ahcar D e r s a a d e t e irsâl ve isale ihtimam ve dikkat eylesiz. Şöyle ki hülâf-ı emr-i şerif hareket ile beher yevm birer kayık taş erişmemek lâzım gelür ise a'zâr-ı vâhibenize bir dürlü havale-i sem'i itibar olunmayup muhkem haklarınızdan gelinceği mukarrerdir. Evvel emirde mezbur ustaların cümlesini hâs-

mezburdan taş kat'ına sevk ile billittifak birer kayık taş tedarik ve irsâle sarf-ı vüs' ü kudret ve tekmil lâzım olmadukça mezburları kendü kârhanelerinde i'mâle ruhsat ve cevaz göstermekte tevakkı ve mücanebet eyleyesiz deyü Karamürsel nâibine ve â'yândan Hacı Mehmed ziyde kadrehuya hitaben emr-i şerif verilmiştir.

2 Rebiülâhir 1181.

18

Ecdâd-ı izamımdan cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünlehb ülfeth Sultan Mehmed Han tâbe serahın âsâr-ı celilelerinden İstanbul'da vâki zelzele takribi ile tecdidine mübaşeret olunan cami-i şerifleri ebniyesine Karamürsel cânibinden kat' ü nakli iktiza eden ecnas-ı ahcârın bir an akdem Derialiyyeme nakli ehem ve muktazi olduğuna binaen Gekbuz nahiyesinde vâki' iskelelerde mevcut at kayıkları Dil kayıklarına tahmil ve tesyil için mikdar-ı kifaye kayıkların Karamürsel iskelesine tesyir ve hizmet-i mezkûrenin tekmil ve tetmim ettirilmesi bâbında evâmir-i aliyyem isdar ve irsâl olunmuştur. Bundan mukaddemce Dil kayıkları reislerinden Mallı Abdî ve Tavşancılı Eyüp-oğlu Hasan nam reisler kethüdaları ma'rifetiyle taş naklini iltizam ve yedlerine mektup ahzetmişler iken hidemat-ı mezbureden imtina' ile otuz günden mütevaciz mahallerine firar etmeleri ta'til-i maslahata bâis ve ümur-ı ebniyenin tehirine bâdi oldukları cihetten kendü- re pend ü nasihat ve sair mücib-i ibret olmak için merkumlar zâbitleri ma'rifetiyle ahz ve mübaşir tâyin olunan ziyde kadrehuya teslim birle Âsitan-e-i Saadet-i me izhar olunmaları fermanım olmağın hasseten işbu emr-i âlişanım isdar ve mübaşir-i merkum ile irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde siz ki nâib ve serdar-ı merkuman-sız, mezbur reisleri buldukları mahallerden ahz ve ba'dezin o makule memur oldukları umur-ı mühimmeden tekâsül

ve tehir ve firara ictisar eylememek üzere gereği gibi tedib ve güşmal olunmaları için mübaşir-i merkume teslim ve ucâleten Derialiyyeme irsâl ve ihzara mübaderet ve hilât-ı emr-i şerifim himaye kaydiyle merkumların firarlarından tevakkı ve mücanebet idesiz deyü Gekbuz nâibine ve serdarına hitaben emr-i şerif verilmiştir.

7 Şevval 1181

19

Ecdâd-ı izamımdan cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurünlehb ülfeth Sultan Mehmed Han'ın âsâr-ı celilelerinden İstanbul'da vâki' zelzele takribi ile tecdidine mübaşeret olunan cami-i şerifleri ebniyesine Karamürsel cânibinden kat' ü nakli iktiza eden ecnas-ı ahcârın bir an akdem Derialiyyeme nakli ehem ve muktazi olduğuna binaen Gekbuz nahiyesinde vâki' iskelelerde mevcut at kayıkları Dil kayıklarına tahmil ve tesyil için mikdar-ı kifaye kayıkların Karamürsel iskelesine tesyir ve hizmet-i mezkûrenin tekmil ve tetmim ettirilmesi bâbında bundan akdem evâmir-i aliyyem isdar ve irsâl olunmuş idi. Lâkin ol esnada tayin olunan kayıklar bir kaç def'a Karamürsel iskelesine varup cüz-ü pâre makulesini nakilden sonra şiddet-i şitayı bahane ile feragat eylediklerinden bilumum matlûb olan taşları vaktiyle gelüp erişmediğinden tatil-i ebniyeye bâdi bir keyfiyet olmağla bervech-i muharrer ol cânibden nakli iktiza eden ahcârın bir an akdem Dersaadet-i me sevk ü tesyiri için iktiza eden kayıklar mukaddem fermanım olduğu üzere Karamürsel iskelesine irsâl ettirmek için tekmilen ve isti'câlen emr-i âlişanım şerefriz-i südür olmuştur. İmdi siz ki Bostancı-başı ve nâib-i mumaileyhüma ve iskele emini ve zabitan ve sairlersiz bu husus ebniye-i saire hususatına kıyas olunmayup bir saat mukaddem hitamı matlûb-ı mülûkânem olmaktan nâşi iskele-i mezburde hâzır ve âmâde olan taşların muaccilen

muktazi olacağı malûmlarınız olup ol tarafta mevcut bulunan kayıkları mukaddem fermanım olduğu üzere K a r a m ü r s e l iskelesine sevk ü tesyir ve ahcâr-ı mezkûreyi tekmlen tahmil birle bir an akdem D e r i a l i y y e me irsâl ve tesyire ihtimam ve dikkat ve ahcâr-ı mezkûre ba'dettekmil fimabaad kat'ü nakli iktiza eden ahcar için dahi kadri kifaye kayıkların tedarik ve irsâli hususunda bu defa'a dahi tehir ve tetahi misillü harekete cesaret ile ta'tili umura bâis olmak ihtimalleriniz olur ise bir dürlü özür ve cevabınız isti'ma olunmayup mazhar-ı ikab ve itab olacaktığınız mukadderdir. Heman ana göre intibah ve basiret üzere hareket ve matlûb-ı hümayunum olacağı üzere zikrolunan ahcarın bir saat mukaddem Derialiyeye nakl ü tesyiri için kifayet mikdarı kayıkları tedarik ve iskele-i mezburaya sevk ü isal ile temşiyet-i umur-ı mezkûreye sarf-ı nakdine-i kudret eyleyesiz deyü hâlâ hassa Bostancı-başı H a l i l dâme mecdehuya ve G e k b u z e nâibine ve iskele emini ve yeriçeri serdarı ve sair â'yân-ı vilâyet ve iş-erlerine emr-i şerif verilmiştir.

8 Şevval 1181.

20

Bundan akdem bâ irâdetümelikülkaadir havali-i Â s i t a n e - i s a a d e t t e vuku' bulan zelzele-i azimeden mütezil ve münhedim olan ebniye-i cesimeden cennetmekân firdevsâşiyân merhum ve mağfurünleh E b ü l f e t h v e l - m e g a z i g a z i S u l t a n M e h m e d H a n hazretlerinin ma'bed-i kadim olan cami-i şerifleri ebniyesi vakt-ı yesirde karin-i hitam olmak iradesiyle devlet-i aliyyede bilfiil şikkı evvel defterdarı olan iftihar ül-ümera v'elekâbir İ b r a h i m S â r i m dâme üluvhunun uhde-i ihtimamına tefviz ile vaz-ı esas olunup lehülhamd etraf duvarları bâlây-ı pencerelerine kadar ve işbu sene-i mübarekede berveç-i matlûb binası taşçı amelesinin defteri üzere istihdam ile iktiza eden taşların ihzarına muhtaç olmağla medine-i H a

l e b ü ş ş e h b a ' d a ve havalisinde cami-i şerif-i mezkûrun ahcârını i'mâle kaadir fenninde mahir yirmi nefer üstad taşçı amelesi intihab ve mütesellimin ma'rifetiyle İ s k e n d e r u n ve P a y a s iskelelerinden münasib sefinelere vaz' ve yanlarına mu'temed âdem tâyin birle Â s i t a n e - i S a a d e t e tesyir olunmak fermanım olmağın hasseten işbu emr-i âlişân isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde sen ki vezir-i müşarünileyhsin, husus-ı mezbur için tarafından müekkid ve müşeddid buyuruldu tahrir ve cami-i şerif-i mezkûr ebniyesi ebniye-i saireye kıyas olunmayup merhum müşarünileyhin âsâr-ı celilesinden medâris-i semâniyesinde ve etraf ve havalisinde sakın talebe-i ulûm ve sair cemaat-i müsliminin aleddevam ta'lim ve taallüm-i ulûm-ı şetta ve ikaamet-i salât-i hamsede mezkûr cami-i şerife muhtaç olduklarına binaen bir an binası ehemmi meham-ı lâzımüihtimamdan olmağla berveç-i tahrir eyâlet-i H a l e b ' d e ve havaisinden fenninde mahir ve işgüzar yirmi nefer taşçı amelesi mütesellimin ma'rifetiyle ve â'yân-ı vilâyet ittifaklarıyla tedarik ve intihab ve münasib sefinelere vaz' ve doğru gelüp bina eminine teslim olmak üzere yanlarına mu'temed âdem tâyin birle Derialiyeye irsâle müsareat ve bu babda hatıra riayet ve vech-i âhir ile taşçı amelesi tedarik ve irsâlinde iğmaz ve tekâsül olunmak lâzım gelür ise tedib ve tenkil misillü haklarında muamele zuhuru mukarrer idüğünü iş'ar eyleyerek mârizzikr yirmi nefer taşçı amelesinin bir gün evvel Derialiyeye tesyirleri hususuna himmet ve sarf-ı miknet eyleyesin ve siz ki mevlânayı mumâileyh â'yân ve zabitan ve sairersiz, mucib-i emr-i şerifimle amel ve hareketten ve tehir misillü hilâf-ı rizayı hümayun vaz'ü hareketten ziyade mücanebet eyleyesiz deyü H a l e b valisi vezir tevki-i E l h a c M e h m e d E m i n ve H a l e b monlasına ve â'yân ve zabitan ve sair iş-erlerine hitaben emr-i şerif verilmiştir.

16 Şevval 1181.

21

Bundan akdem havâli-i Â s i t a -
n e-i S a a d e t t e vuku' bulan zel-
zele-i azimede mütezil ve münhedim
olan ebniye-i cesimeden cennetmekân
firdevsâşiyân merhum ve mağfurünleh
E b ü l f e t h v'el-megazi Sul-
t a n M e h m e d H a n hazretlerin
nin ma'bedi kadim olan cami-i şerifleri
ebniyesi vakt-ı tesyirde karin-i hitam
olmak iradesiyle devlet-i aliyyede bilfiil
şikkı evvel defterdarı olan İ b r a -
h i m dâme ülüvvehunun uhde-i ihtima-
mına tefviz ile vaz'-ı esas olunup lehül-
hamd etraf-ı duvarları bâlây-ı pençere-
lerine kadar ve işbu sene-i mübarekede
bervech-i matlûb binasına taşçı ame-
lesinin defteri üzre istihdam ile iktiza
eden taşların ihzarına muhtaç olmağla
R o d o s ve İ s t a n k ö y ve S a -
k ı z cezirelerinde cami-i şerif-i mez-
kûrun ahcarını i'male kaadir ve fennin-
de maahir üstad ve işgûzar taşçı ame-
lesi her ne mikdar bulunur ise münasib
sefinelere vaz' ve yanlarına mu'temed
âdem tâyin birle Â s i t a n e-i S a a -
d e t e tesyir olunmak fermanım olma-
ğın hasseten işbu emri celilülkâdrım is-
dar ve irsâl olunmuştur. Vusûlünde siz
ki kadılar ve mütesellim ve muhassıl ve
voyvoda ve sair a'yân ve zâbitlersiz, ca-
mi-i şerif-i mezkûr ebniyesi ebniye-i sa-
ireye kıyas olunmayup merhum-ı müşa-
rûnileyhin âsâr-ı celilesinden medaris-i
semâniyesinde ve etraf ve havalisinde
sakin talebe-i ulûm ve sair cemaat-i
müsliminin aleddevam ta'lim ve taal-
lüm-i ulûm-ı şetta ve ikamet-i salât-ı
hamsede mezkûr camii şerife muhtaç
olduklarına binaen bir an akdem binası
chemm-i meham-ı lâzımülihtimamdan ol-
mağla bervech-i muharrer cezire-i mez-
bureden her ne mikdar fenninde ma-
hir ve üstad ve işgûzar taşçı amelesi var
isc bir neferi ketm ü ihfa ve yahud birer
mikdar rişvetlerin ahze cesaret ile bun-
da matlûb üzre taşçı yoktur deyü hilâf-ı
inhaya ictira olunmaksızın mevcut bu-
lunan taşçıları, Â s i t a n e-i s a a -
d e t e gelüp sefinelere vaz' ve doğru
gellüp bina eminine teslim olunmak üzre

iktizasına göre yanlarına mu'temed
âdem dahi tâyin ile beherhal müstevfi
taşçı amelci isaline ihtimam ve dikkat
eyleyesiz. Şöyle ki maazallahü taalâ bu
babda ahz-i rişvet ve ya hatıra riayet ile
matlûb üzre taşçı amelesi tedarik ve
irsâlinde i'maz ve tekâsül olunmak lâ-
zım gelür ise sırren ve alenen teccessüs
olunup her kangınızın cezircesinden ha-
ber alınmak lâzım gelür ise tedib ve
tenkil misillü haklarınızda muamele zu-
huru mukarrerdir. Ana göre mutabassı-
rane hareket ve hilâf-ı emri şerifim hâ-
lât vukuundan tevakki ve mücanebet
eyleyesiz deyü kapudan-ı derya vezir
M e h m e d P a ş a 'ya ve R o d o s
ve İ s t a n k ö y ve S a k ı z ce-
zirleri kadılarına ve mütesellim ve mu-
hassıl ve voyvoda ve sair â'yân ve zabi-
tana hitaben emri şerif verilmiştir.

16 Şevval 1181.

22

Devlet-i aliyye mde hâlâ baş-
defterdarım olan İ b r a h i m S â r i m
dâme ülüvvehu ma'rifetiyle binasına mü-
başeret olunan cennetmekân huldâşiyân
E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d
H a n'ın cami-i şerifi cidarlarının rabt
ü istihkâmına iktiza eden âhen çenber-
leri ve mühimmat-ı saire için bu def'a
dahi beş yüz samakovî kantar âhen mü-
bayaası lâbüd olmağla cânib-i mirîden
sini-i sabikada mübayaa olunageldüğü
üzre S o f y a ve S a m a k o v ve
F i l i b e ve T a t a r p a z a r ı ve
E t r e b o l u ve D u b n i ç e kazala-
rından ve sair bulunan mahallerden beş-
yüz samakovî kantar âhen-i hamın beher
samakovî kantarına beşer buçuk baha ve
T e k f u r d a ğ ı iskelesine gelince
seksener akçadan icab eden ücret-i nak-
liyesini T e r s a n e-i Â m i r e m
içün âhen-i ham mübayaasına memur
kılınan ziyde kadrehu yedinden tama-
men ve kâmilen ashabına cda ve teslim
olunmak şartıyla beş yüz Samakovî kan-
tar âhen-i ham tedarik ve mübayaa ve
Â s i t a n e-i S a a d e t i m e nakl ü
tesyir ettirilmesi fermanım olmağın im-
di işbu emri âlişanım ile mübaşir-i mer-

kum vardukta Baş-Muhasebeden ihraç ve irsâl olunan memhur ve mümza suret-i defterde tahrir ve tasrih olunduğu üzere birer Samakovî kantarına beşer buçuk kuruştan bahaları mübaşir-i mumaileyhin yedinden verilmek üzere olmakla kat'a tehir ve tevekkufa ruhsat ve cevaz göstermeksizin ol mikdar samakovî kantar âhen-i hamı mahall-i mezkûrlerden ve sair bulunan mahallerden bir gün evvel mübayaa ve T e k f u r d a ğ ı n a varup beher samakovî kantarına icab eden seksencir akça ücret-i nakliyesi dahi mübaşir-i merkum yedinden verilerek ucâleten bervech-i teknil arabalar tedarik ve tahmil ve bir an akdem T e k f u r d a ğ ı n a nakil ve tesyirine müsarcat eyleysiz. Şöyle ki bundan akdem 1181 senesinde cami-i şerif-i merkum için bir def'a mübayaa olunan timuru mübayaacısı olan kimesne ademi ihtimamı ve Samakov ahâlisinin mel'anet ve mefsedetleri sebebi ile mağşuş ve çekime gelmiycek timurlardan naklettirmekle bir dürlü amele salih olmayup Â s i t a n e i a l i y y e m d e teslim olunarak harc ü sarfolunmağla maazallahü taalâ bu def'a dahi olmağla mağşuş ve amele gayr-i salih timur sürmek ve cami-i şerifi merkumun ta'til-i ümüruna bâdi hâlât vukuuna illet olmak ihtimaliniz olur ise cevaba kaadir olamayup tedib ve tenkil olacağlarımızı bilüp ana göre basiret üzere ve timur gayet a'lâ ve saf ve çekime gelür pâk timurdan olmak üzere mübayaa ve nakline ihtimam ve dikkat ve hilâf-ı emr-i âlişanım vaz'ı hareketi cesarettten mübaadet-i tam eyleysiz. Ve sen ki mübaşir-i merkumsun, zikrolunan ol mikdar samakovî kantar âhen-i hamın yedine verilen memhur ve mümza suret-i defterde tahrir ve tasrih olunduğu üzere icab eden baha ve ücretleri yedinde olan akçadan an nakdin tamamen ve kâmilan ashabına eda ve teslim edilerek mahall-i mezkûrlerden fermanın olduğu veçhile timur-ı mezkûru gâyet a'lâ ve saf ve çekime gelür pâk timurlardan mübayaa ve bervech-i teknil arabalara tahmil ve ucâleten T e k f u r d a ğ ı iskelesine nakl ve tesyir

eylemeğe ziyade ihtimam eyleyüp tamamının sebcbiyle bir kimesnenin bir akça hakkını ketm ve kat' ve yahud mağşuş ve amele gayr-i salih timurlardan mübayaa etmek ihtimalin olur ise tedib ve güşmal olunacağı mukarrerdir. Ana göre mutabassırrane hareket ve timur-ı hamın pâk ve a'lâsından mübayaa ve arabaları ile iskele-i mezbure nakletmeye gayret ve mevad-ı mezkûrenin tehir etmesine sebep olacak hâlâtтан tevakki ve mücanebet eylemek bâbında S o f y a ve S a m a k o v ve T a t a r p a z a r ı ve E t r e b o l u kadınlarına ve bu hususta mübaşir tâyin olunan zate ve â'yân-ı vilâyet ve iş -erlerine emr-i şerif verilmiştir.

16 Muharrem 1182

23

Hâlâ devlet-i aliyyem de bilfiil şikk-ı evvelim olan İ b r a h i m S â r r i m dâme ülüvvehu ma'rifetiyle binasına mübaşeret olunan ceannetmekân firdevsâşiyân E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n hazretlerinin cami-i şerifi cidarlarının rabt ü istihkâmına iktiza eden âhen çenberler ve mühimmat-ı saire için bu def'a dahi beş yüz samakovî kantar âhen-i ham iktiza etmekle sini ni sabikada mübayaa olunageldiği üzere mübaşir tâyin kılınan ziyde kadrehu ma'rifetiyle S a m a k o v ve F i l i b e ve T a t a r p a z a r ı ve havalisinden mübayaası fermanım olan beş yüz samakovî kantar âhen-i ham arabalar ile ceste ceste T e k f u r d a ğ ı iskelesine naklolundukta mu'tad üzere lâzım gelen navl, sen ki emin-i mumaileyhsin, uhden de olan T e k f u r d a ğ ı gümrüğü mâlinden mahsub olmak şartıyla münaşip sefineye vaz'ü tahmil ve Â s i t a n e i S a a d e t e irsâl ve cami-i şerife teslim ettirilmek fermanım olmağın imdi işbu emr-i âlişanım vusûlünde ol mikdar âhen-i ham mahall-i mezkûrden arabalar ile ceste ceste T e k f u r d a ğ ı iskelesine vâsil olduğu gibi tehir ve tevekkufa ruhsat ve cevaz göstermeksizin derekab sefineler tedarik ve derunlarına vaz'ü tahmil üzere lâzım gelen navlları se-

fain rüçasına edâ ve mikdarı tasrihiyle ma'rifet-i şer'ile hüccet ittirüp uhdende gümrük-i mezbur mâlinden hesabını mahsub için yedinde hıfzeyleyüp bir gün evvel Âsitaneyi saadetimc irsâl ve tesyir eylemeğe mezid-i ihtimam ve dikkat idüp ihmal ve müsamaha ile ebniye-i mezkûrenin tehirine bâis olur halâttañ tehaşi ve mücanebet eylesesin. Ve sen ki nâib-i mumaileyhsin, sen dahi mucib-i emr-i şerifimle amel ve hareket eylesesiz devü Tekfurd a ğ ı nâibine ve Tekfurd a ğ ı gümrük eminine hitaben emr-i şerif verilmiştir.

16 Muharrem 1182

24

Ecdâd-ı izamımdan cennetmekân huldâşıyan merhum ve mağfurunleh Ebülfeth Sultan Mehmed Han tâbe serahm İstambu'l'da vâkî' âsâr-ı celilesinden olup devlet-i aliyve mde hâlâ defterdar-ı şikk-ı evvel olan İbrahim Sârim dâme ülvvehu ma'rifetiyle müceddeden bina ve inşasına irade-i aliyye-i hüsvânem taallük eden cami-i şerifin lâzime-i ebniyesine iktiza eden ahcardan memur olduğun kebir kürsiler ve söge ve taban taşlarının bir saat mukaddem kat' ü nakline dikkat ve ihtimam eylemek lâzimeihalden iken, sen ki merkum Elhac Ali'sin, zâtinde merkûz olan rehavet ve bataatin muktazasınca bazı a'zâr-ı vâhibe iradına teşebbüs ile ahcarların adem-i vürudunu ve ebniye-i mezkûrenin ta'til ve tehirine sebep olduğun rütbe-i tahakkuku reside olmakla mes'ul ve muateb olmuşundur. Ahcar-ı mezkûrenin küllisi bir gün evvel Derialiyyeme naklolunmak matlûb-ı hümayunum olduğundan gayri mukaddem irsâl olunan suret-i defterde muharrer sekiz aded kebir ve battal kürsilerin dört aded vaz'olunacak mahalli bina tekniyle karib olmakla zinhar ve zinhar tehir ve terahiye ruhsat ve cevaz göstermeksizin bundan akdem Baş-Muhasebeden ihraç ve irsâl olunan mümza surette muharrer zira'larına mutabik ve muvafik olmak şartıyla evve-

lemirde matlûb olan kebir kürsilerin ucâleten tesyir ve sair söge ve taban taşlarını dâhi bilâ tevakkuf kat' ve ma'rifetinle mikdar-ı kifaye manda ve arabalar dahi tedarik ve ahcar-ı mezkûru ocaklarından iskeleye nakle müsareat eylemek fermanın olmağın tekiden ve isti'câlen işbu emr-i âlişanın isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi vusûlünde cami-i şerif için kat'ü nakline memur olduğum ahcârın bundan sonra dahi kat'ü nakli hususunda mikdar-ı zerre kusur ve füturun ihsas olunur ise ve hususan şimdiki halde iktiza eden kebir kürsileri ucâleten eriştirmemek ihtimalin olur ise irad edeceğin özür ve illetin bir dürlü isga olunmayup tedib ve tenkil olunacağı mukarrerdir. Heman ona göre mutabassırına hareket ve mikdar-ı kifaye manda arabaları bilâ tevakkuf tedarik ve matlûb olan kebir kürsileri evvel emirde iskeleye nakil ve sefinelere tahmil ve Derialiyyeme tesyile ihtimam ve dikkat ve saire söge ve taban taşlarının bir danesi girüye kalmayacak vechile ocaklarından ihrac ve arabalarınla iskeleye alâeyyihâlin nakil ve mevcut bulunan çeklôve ve kayıklara vaz' ü tahmil ve Derialiyyeme nakil ve tesyire müsareat ve avk ü tehir misillü vaz' ü harekete mübaderet birle ebniye-i mezkûrenin ta'til ve tehirine bâis olacak halâttañ ziyade tehaşi ve mücanebet eylesesin ve sen ki nâib-i mumaileyhsin, mazmun-i emr-i şerifimle amel ve hareket eylesesin deyü Marmara nâibine ve ahcarı nakle memur Elhac Ali ziyde mecdehuva hitaben emr-i şerif verilmiştir.

8 Safer 1182

25

Hâlâ defterdar-ı şikk-ı evvel saadetlü İbrahim Sârim Efen di hazretlerinin binasına memur olduğun cennetmekân huldâşıyan merhum ve mağfurunleh Ebülfeth Sultan Mehmed Han cami-i şerifi ebniyesi için Yedikule'den nakli فرمان olunan ahcârın Baş-muhasebe'den tâyin olunan kâtib ma'rifetiyle nişanları vaz' ve Baş-Muhasebe'ye kayıd ve suret

İta olunmak için defteri huzur-ı âliye arzolanması tensib buyurulmağla saadın olan ferman-ı âli mucibince mahall-i mezbure olan ahcardan kâtib-i merkum ve taşçı-başı ve Y a n i K a l f a ve sair taşçı kalfaları ma'rifetleriyle cami-i şerif ebniyesine salih olmak üzere intihab ve vaz'ı nişan olunan seksen bir kıt'a mermer ahcar defter olduğu üzere cami-i şerif-i merkume naklolunmak üzere Baş-Muhasebe'ye kaydolunup müşarünileyh hazretleri tarafına başka ve kule-i mezbure dizdarına başka sureti verilmek telhis ve ferman-ı âli saadın olmağın mucibince başka başka iki kıt'a suret verilmekle kaydolundu.

7 Rebiülevvel 1182

26

Cennetmekân huldâşiyân merhum ve mağfurüleh E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n tâbe serahın İ s t a n b u l ' d a vâki, bilfiil baş defterdarın İ b r a h i m S â r i m dâme ülvüvehu ma'rifetiyle müceddeden bina ve inşasına irade-i aliyye-i mülûkânem taallük eden cami-i şerifi lâzimesi için M a r m a r a d a s ' i n d a n tedarik ve D e r s a d e t i m e nakli muktazi olan seng-i mermerleri tahmil eylemek üzere ahz ve D e r s a d e t i m d e n isticar ve yedlerine irsâliye tezkireleri verilen çamaşırcı odabaşı ve T o r t u - o ğ l u H a l i l reis sefineleriyle sefain-i sairye hatab tahmil olunmadukça derun-ı sefaine kebir başlık kürsilerin vaz'ı mümkün olmayup sefer râyici üzere lâzım gelen baha rüesa yedinden ashabına verilmek şartıyla zikrolunan iskelelerden tedarik ve iştiralarına muhalefet olunmayup mu'tad üzere beher çekisine birer akça âdat ve beher sefineye dahi birer kuruş timar akçası verildikten sonra ziyade talebiyle rüesayı sefain rençide olunmamaları için takrirleriyle emr-i şerifim südurunu istid'a ve ebniye-i mezkûreye iktiza eden kebir başlık kürsilerin bir saat mukaddem Derialiyyme nakline vesile-i sühulet için yedlerine irsâliye tezkireleri verilen rüesayı sefainin istid'aları üzere kebir başlık kür-

silerin derun-ı sefaine vaz'ü tahmil eylemeleri şartıyla ötedenberi mu'tad üzere verilegelen resm ve âdatı edâ olunduktan sonra ziyade talebiyle hatab iştiraları hususunda bir dürlü cevri taaddi olunmamak fermanım olmağın işbu emr-i âlişanın isdar ve irsâl olunmuştur. İmdi vüsûlünde siz ki kuzat ve nüvab-ı numaleyhim ve sairesiz, ebniye-i mezkûre için iktiza eden kebir başlık kürsilerin bir saat mukaddem Derialiyyme nakli lâmulihitimamdan olup ve muktazayı takrirleri üzere hatab tahmil olunmadukça kebir başlık kürsilerin vaz'ı dahi mümkün olmamakla ebniye-i mezkûre ta'tile kalmamak için sefer râyici üzere lâzım gelen baha ve mu'tad üzere âdat ve rüsûmatı rüesa yedinden verildikten sonra ziyade talebiyle rençide olunmayup mikdar-ı kifaye iktiza eden hatabı tedarik ve iştiraya bir saat mukaddem savb-ı memurlarına tesyir ettirmeye alelittifak ihtimam ve dikkat eylesesiz. Ve sen ki mübaşir-i merkumsun, mucib-i emr-i şerifimle amel ve hareket ve zikrolunan iskelelerin a'yan ve zabitanı ma'rifetleriyle rüesayı sefaini mikdar-ı kifaye hatab tedarik ve iştiraya tahmil ve mahall-i mezkûre ucâleten vaz'ü tahmil ve alâ cenahülis'tical D e r i a l y y e m e irsâl ve tesyire müsarcat ve avk ü tehir misillü vaz'ü hareketten mübaadet eylesesiz deyü K a r a b u g a ve K e m e r ve G ö z c ü iskelelerinde vâki' kazaların kuzat ve nüvabına ve â'yânından Ç e l e b i - o ğ l u ve H a c ı H a l i l ve M o l l a A h m e d ve defterdarı şikkı evvelim tarafından ahcar kat'ına ve nakline memur kılınan zate ve iskele emînleri ve zabitan ve sair iş-erlerine hitaben emr-i şerif verilmistir.

2 Cemaziyülevvel 1182

27

Defterdar-ı şikk-ı evvel-i esbak İ b r a h i m S â r i m E f e n d i n i n b â emr-i hümayun memur-ı bina ve inşası oldukları E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n cami-i şerif ve imaret-i âmire ve mahall-i sairesi ebniyesi lâ-

zimesinden olan timur-ı ham miri fiyatı üzere maa ücret-i nakliyye beher samakovi kantarı yedişer yüz kırkar akçadan icab eden bahası emini-mumaileyh tarafından verilmek şartıyla bundan akdem S a m a k o v ve T a t a r p a z a r ı ve E t r e b o l u ve havalı-i saire-i mezkûreden ferman-ı âli mübayaa ve naklölünmüş olup lâkin mukaddima mübayaa ve naklölünan timur-ı ham ebniye-i mezkûreye vâfi olmadığı cihetten bu def'a dahi P a z a r c ı k voyvodası K o v a n o v f â d e A h m e d A ğ a ma'rifetiyle 750 kantar timur-ı hamın maa ücret-i nakliyye iktiza eden bahası kendü tarafından verilmek şartıyla kaid-i mer'iyye-i miriye üzere tahriri mukatazi olan tertib-i defteri ile suret ve ahkâmı ita olunması için huzur-ı âliye takririyle arzdan sonra mucibince mübayaa ve naklölünmak bâbında ferman-ı âli şerefezayi südur olmakla saadır olan ferman-ı âli mucibince Baş-Muhasebeden tertib olunmağla mumaileyh efendinin takriri ve istid'ası ve saadır olan ferman mucibince bâlâda tahrir olduğu vechile beher samakovi kantar timur maa nakliye miri fisi üzere yedişer yüz kırkar akçadan icab eden bahası annakdin bina-emini mumaileyh efendi tarafından verilmek ve voyvoda-i mumaileyh ma'rifetiyle gayet a'lâ ve saf timurlardan ucâleten ol mikdar timur mübayaa ve bir an akdem T e k f u r d a ğ ı iskelesine nakl ve andan dahi sefain ile Â s i t a n e-i S a a d e t e tesyir ve cami-i şerif-i mezburede bina emini olan efendi-i mumaileyhe teslim olunmak üzere tertib defteri Baş-Muhasebeye kayıd ve suret ve iktiza eden ahkâmı tahriri bâbında bâ telhis ferman-ı âli saadır olmağın mucibince emri şerif verilmiştir.

17 Muharrem 1183

28

Zikrolunan hamdemir E d i r n e'ye ba'delvusül gümrük ve bac nâmiyle akça taleb olunmağla men'ü def' olunup bir saat mukaddem arabalara tahmil ve kadri ma'rufundan ezyed kira talebiyle taaddi ettirilmeyüp T e k f u r d a

ğ i iskelesine nakil ve andan dahi navl sefinesi T e k f u r d a ğ ı gümrüğü emini tarafından verilerek Â s i t a n e-y e irsâl ve bina-eminine teslim ettirmek için mufassal emri şerif verilmiştir

28 Safer 1183

29

Merhum ve mağfurunleyh S u l t a n M e h m e d H a n G a z i cami-i şerifi binası için T a t a r p a z a r ı voyvodası H a f ı z A h m e d A ğ a ma'rifetiyle S a m a k o v cânibinden mübayaası ferman olunan 750 samakovi kantar âhen-i hamın beher kantarının maa nakliye 740 ar akçadan baha ve ücret-i nakliyesi bâlâda tahrir ve tasrih olduğu üzere yalnız 4625 kuruşa bâliğ olmağla meblâğ-ı mezbur voyvoda-i mumaileyhe edâ ve teslim olunup zikrolunan âhen-i ham dahi mumaileyh H a f ı z A h m e d A ğ a tarafından D e r s a a d e t e nakil ve cami-i şerifi mezkûre teslim olduğu müş'ir cami-i şerif bina-emini vekili A t a u l l a h B e y e f e n d i ve voyvoda-i mumaileyh tarafına memhur tahvil vermekle Baş-Muhasebe'ye kayıd ve suret verilmek ferman olunmağın mucibince suret verilmiştir.

2 Ramazan 1183

30

E b ü l f e t h S u l t a n M e h m e d H a n cami-i şerif-i binasında istihdam olunan taşçı halifelerinden M u s t a f a H a l i f e bina-i mezkûrde bezli makdur ve sadakat ve istikamet üzere hizmeti nümâyân olup şâyeste-i merhamet olmağla binayı cami-i şerifte zuhura gelen hizmeti mukabili F e n a r k a p u s u hâricinde bir bab taşçı dükkânı gedüğü küşadına irâde-i aliyye erzani buyurulması bina-emiri izzetlû M e h m e d İ z z e t B e y e f e n d i takririyle inha ve takrir-i mezburde mezkûrülism taşçı halifelerinden merhum M u s t a f a H a l i f e bin M a h m u d meclisi şer'inde ifade-i meram idüp derun-i takrirden inhası üzere merhum ve mağrufunleh E b ü l f e t h

Sultan Mehmed Han tâbe serah cami-i şerifi inşa ve ihyası bidayetinden imamına değin bîkusur istikamet üzere taşçılık hizmeti idüp fenninde mahareti ve san'atında üstadiyeti zâhir ve nümayan ve hizmeti makbul olup mukabelesinde bir münasib mahalde gedük olmak üzere bir bab taşçı dükkânı inayet ve ihsan buyurulmak bâbında niyazmend olmağla taife-i mezburdan mesbukülmişil olduğunu ba'delistihbar İstânbul'da Fenarkapusu kurbinde müceddeden gedük olmak üzere bir bab taşçı dükkânı ihdas ve küşad etmek muradındır dedikte saadır olan ferman-ı âliye imtisâlen meclis-i şer'e ihzar olunan taşçı-başı Hafız Osman Efendi bin Halil ve kethüdarı Esseyyid Mehmed bin Esseyyid Osman ve ustalarından istihbar olundukta cevablarında Âsitane-i aliyye ve tevabiinde gedikli Baş-Muhasebe'de 84 taşçı dükkânı mukayyed ve ziyade ve noksan olmamak şüurutundan olup lâkin emr-i sultanî ve inayet-i aliyye-i hüsvreânî birle bâhattı hümayun gedikli dükkânı ihdası mesbuk deyü her biri haber vermeleriyle esnaf-ı merkumenin nizam-ı kadimlerine hâlel gelmeyüp işbu madde-i mahsusa saire sirayet etmemek vechi üzere mezbur Mustafa Halife'nin zikrolunan Fenarkapusu kurbinde müceddeden gedük olmak üzere bir bab taşçı dükkânı ihdasına müsaade-i aliyye birle Baş-Muhasebe'ye kayıd ve yedine emr-i âli inayet ve ihsan buyurulmak bâbında İstânbul kadısı faziletli Yahya Efendi işbu 1184 senesi recebülferdinin 16 ıncı günü tarihiyle müverrah memhurla i'lâm etmekle i'lâmı mucibince Baş-Muhasebe'ye kayıd ve yedine suret verilmek bâbında ferman-ı âli saadır olmağın mucibince suret verildi.

21 Receb 1184

31

Mukaddima vuku' bulan zelzelede Yedikule'nin münhedim olan külâhlarından ihrac olunan atik kurşunların

elyevm Yedikule ağası tarafından mahfuz olunup şimdilik bir mahalle lüzumu olmamaka merhum ve mağturluleh Ebülfeth Sultan Mehmed Han cami-i şerifi binasına sarfolunmak için izn-i âli erzani buyurulmasını işbu takrir ile inha ve Karatov a'dan gelecek mürdesenkten hâsıl olacak kurşun Yedikule'den alınacak kurşuna takas olmak şartıyla Yedikule ağası yedinde mahfuz olan kurşun ba'delvezn izzetlü darbhâne emini tarafına teslim olunmak bâbında ferman-ı âli saadır olmağın südur eden ferman-ı âli mucibince Baş-Muhasebe'ye kayıd olunup suret verilmek bâbında bâ telhis ferman-ı âli saadır olmağın mucibince suret verilmiştir.

29 Zilka'de 1184

32

Bimenhitaalâ işbu sene-i mübareke muharremülharamının onuncu günü reside-i hüsn-i hitam olan Ebülfeth Sultan Mehmed Han Gazi tâbe serah hazretlerinin cami-i şeriflerine teşrif-i hümayun buyuruldukta bina-cinini efendi ve sair mesturülesami kimesnelere ilbas buyurulan kürk ve hil'atten mâ'dâ sair hademe-i cami-i şerif hâlâ cam-i-i mezkûr mütevellisi olan mirahur-ı sâni izzetlü Hüsnî Bey huzurunda ilbas olunan 61 aded a'lâ ve sâde hilatın fiyat-ı miriye üzere bahası taraf-ı vakıfdan hazinedar-başı ağaya teslim olunmak için verilen defter mucibince rûzname-i hümayundan bahaları hisab ettirildikte 774 kuruş etmekle meblâğ-ı mezbur taraf-ı vakıftan verilmesi için irade-i aliyye taallük etmekle mucibince telhis olunmak bâbında ferman-ı âli saadır olmağla südur eden ferman-ı âli mucibince meblâğ-ı mezbur taraf-ı vakıftan ita olunmak üzere Baş-Muhasebe'ye kayıd ve suret verilmek bâbında ferman-ı âli saadır olmağın mucibince kaydolunup meblâğ-ı mezbur taraf-ı vakıftan verilmesi için suret verilmiştir.

Gurre-i Safer 1185

33

Marmara kadısına ve Marmara ve Paşalimanı voyvodalarına ve sair zabitan ve â'yân ve işçilerine hüküm ki; bundan mukaddemce bina ve tekmil olunan İstanbul'da vâki, Ebülfeth v'el-Gazi Sultan Mehmed Han camii şerifi ebniyesi için Marmara ceziresinden mukaddima ihraç olunan mermer taşlar cezire-i mezkûre iskelesine öküz arabasıyla nakl olunagelüp elhâletihâzihi bu esnada tecdid ve ta'miratına mübaşeret olunan Yalıköşkü ve Sepetçilerköşkü'ne iktiza edüp Marmara ceziresinden kat'ü ihraç olunan mermer taşlarının dahi iskeleye nakli hususunda istihdam için yine sâbıkta verilegelen mahalden iki çift öküz arabasıyla husus-ı merkumun mübaşiri Ali ma'rifetiyle tedarik ve ücretleri taşı ahabî taraflarından vermek üzere zikrolunan arabalar bir gün evvel tedarik ve kemafilevvel istihdamlarına sarf olunmak fermanım olmağın işbu emrim isdar ve irsâl olunmuştur. Vusûlünde siz ki mevlâna ve voyvoda ve sairlersiz. Madde-i mezbur umur-ı müsta'celeden olmağla icab eden ücretleri taş

ashabı tarafından verilmek şartıyla sâbıkta verilegelen mahalden mübaşiri merkum ma'rifetiyle tedarik ve ihraç ve kemafilevvel istihdamına dikkat ve matlûb olan mermer taşlarının ucâleten iskeleye nakillerine müsareat eylemeniz bâbında ferman-ı âlişanım sadır olmuştur.
15 Safer 1185

34

Cennetmekân Ebülfeth Sultan Mehmed Han hazretlerinin âsâr-ı hayriyelerinden ta'miri muktazayı irâde-i seniyyeden bulunan Ayakkurşunlu medresesinin keşf-i evveline mahsûben pek az akça verilmiş olduğu gibi keşf-i sâni için bir günâ tediyat vuku' bulmadığı vâsıl-ı sem'i âli olup böyle tediyat-ı cüz'iyeye ile ta'miratın arkası alınmak bir çok zamana mütevakkıf olacağı cihetle bu iki keşfinin mesarifinin kâmilen ve def'aten tedârik ve itasiyile ta'mirat-ı muktaziyesinin serian icra ve ikmalî irade-i seniyye-i cenab-ı padişâhiden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i menlehülemrindir.

26 Rebiyülevvel 1300 (24 K. Sâni 1298)

Bende
Ali Rıza